Hakemli Makale **GSÜHFD**, 2021; 1: 517-558

KÜRESEL TERÖRİZM KARŞISINDA İNSAN HAKLARINI YENİDEN DÜŞÜNMEK: SCHMITTYEN BİR YAKLAŞIM DENEMESİ(*)

Arş. Gör. **Haşim ÖZPOLAT**(**)

Öz: Evrensel etik değerler olarak insan haklarının hukuk ve politika alanının temel düşünsel araçları haline gelmesi batı demokrasilerinde hukuk ve politikada gittikçe artan bir ahlakileşme (*moralization*) sürecini beraberinde getirdi. Evrensel bir yasa koyucunun var olmaması ve bu değerlerin esas olarak tarihsel değerler olması ile evrensel değerlerin ulus devletler eliyle diğer ulus devletlere benimsetilmeye çalışılması kaçınılmaz olarak çok çeşitli krizleri beraberinde getirdi. "Mutlak iyi değerler" olarak bu insan haklarını, tüm yerkürede geçerli kılma çabasına çoğu kez belli politik çıkarlar eşlik ettiği için, bu çaba ile küresel terör örgütlerinin yani "mutlak kötülerin" ortaya çıkışı arasında bir ilişki mevcuttur. Bu çalışmada ilk olarak Carl Schmitt'in *nomos* kavramı ekseninde toprağa (*terrestiral*) bağlı *jus publicum europaeum* düzeninin bozulması ile ortaya çıkan ve toprakla bağını koparmış evrenselci iddialar tarafından şekillenen yeni uluslararası düzen analiz edilecektir. Akabinde bu yeni uluslararası düzenin ürettiği bir politik şiddet biçimi olarak küresel terörizm ele alınacaktır. İnsan haklarını korumak maksadıyla ortaya konulan düzenin bir yansıması olarak küresel terörizmin nasıl geri dönerek insan hakları düşüncesine zarar vermeye başladığı ve özellikle batı liberal demokrasilerini "olağanlaşmış olağanüstü hâl" ile nasıl tehdit ettiği incelenecek ve bu değerlerin evrensel etik değerler olarak değil fakat ulus devletteki politik işlevleri üzerinden yeniden düşünülmesi teklif edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Olağanlaşmış Olağanüstü Hâl, İnsan Hakları, Nomos, Küreselleşme.

(*) Makale Gönderim Tarihi: 02.03.2020. Makale Kabul Tarihi: 24.03.2021.

(**) Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı (ORCID no: 0000-0002-5451-0343; *ozpolathasim@gmail.com*).

İlk olarak bu konuya dikkatimi çekip, bu çalışmayı hazırlamama vesilen olan ve eleştirileriyle eksikliklerime dikkat çeken Prof. Dr. Osman Can'a teşekkür ederim. Çalışmaya başlamadan önce gerçekleştirdiğim ziyarette bana zaman ayırıp, tavsiyeleri ve eserleriyle yol gösteren Doç. Dr. Murat Ertan Kardeş'e teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

CARL SCHMITT AND RETHINK HUMAN RIGHTS AGAIN IN AGE OF TERORISM

Abstract: Human rights as new universal ethical values have become the main intellectual tools of political and legal thought which has caused moralization of law and politics in western democracies. The absence of a universal legislator and the fact that these values were formed by some certain nations make impossible to impose these values to other nations. There is parallelism between the attempt to impose human rights as "universal absolute good values" and the emergence of global terrorists as "universal villains". In this paper, the new international order, which is formed after the disruption of *jus publicum europaeum*, is analyzed in the context of the concept of Carl Schmitt's *nomos*. Global terrorism will be considered as a form of political violence produced by this new international order. As a result of the order put forward to protect human rights, it will be discussed how global terrorism has returned and started to damage human rights and rule of law values, especially threatens western liberal democracies with the "normalization of emergency situations". As a result, the criticism of human rights as universal ethical values will be made by emphasize the tension of nation state-universalist ideas and it will be suggested to rethink these values not as universal ethical values but as their political functions in nation state.

Keywords: Terrorism, Normalization of State of Exception, Human Rights, Nomos, Globalization.

GİRİŞ

Thomas Hobbes, kaos ve anarşi dönemi olarak nitelediği doğa hâlini egemen devletin öncesine konumlandırmış ve egemenin meşruiyeti ile temel misyonunu bu doğa hâlindeki güvensizlik durumunun ortadan kaldırılması üzerine inşa etmişti. Her ne kadar doğa hâlini, devleti önceleyen mitik bir kadim zaman olarak teorileştirse de esasında İngiltere'de yaşanan iç savaş üzerine düşüncelerini şekillendirmiş ve bu olağanüstü durumu (istisna hâlini) alıp devletin dışına yerleştirmişti. Fakat yine de Hobbes eserini tabiat halinde yaşayan insanlara yol göstermek için değil, belli bir politik sistem içinde yaşayan insanları, bu düzene zarar vermemeleri ve iç savaştan neden kaçınmaları gerektiğini göstermek için yazmıştı.[1] Schmitt ise bir anlamda Hobbes'un çalışmasını güncellemiş, kadim geçmişe ait bu mitik köken anlatısını şimdiki zamana çekerek egemeni yeniden tanımlamaya girişmişti. Esasında Hobbes da Schmitt gibi istisna hâli (İngiliz iç savaşı) üzerine tezlerini oluşturmuşsa da egemen devletin henüz oluşmadığı zamanda ilk önceliği, bu

[1] RUNCIMAN David. **Politika**, (çev. A. Ceren Altunkanat). 1. Basım, İstanbul: Demingo, 2016. s. 115.

egemene rasyonel bir köken ve anlatı sunmak olduğu için anarşi ve kaos durumunu devleti önceleyen bir nokta olarak ele almıştı.

Schmitt, Hobbes'un tarihsel bir yaklaşımla okunması gerektiğinin altını çiziyor. Ona göre Hobbes'un asıl amacı doğa durumu tehlikesini her devletin kendi içinde taşıdığını göstermektir. Hobbes doğa durumunu devlet öncesi bir yere konumlandırmıştır ancak bu doğa durumu, mevcut bir devletin yok olması sonucu da oluşabilir. Ayrıca Hobbes'un doğa durumu tasviri de aslında zayflayan İngiliz devleti otoritesinin neden olduğu karışıklık ve kaos durumunu anlatır. Doğa durumu bu yüzden hayali bir varsayım değil, gerçek bir durumdur ve zayıflayan her devlet için bu doğa durumuna düşme ihtimali mevcuttur.[2] Bu yüzden Schmitt aslında Hobbes'un doğa durumunu devletin dışında bir yere konumlandırmaktansa, ne içerde ne de dışarda olan bir eşik olarak yeniden yorumlamıştır.[3]

Hobbes, Locke ya da Rousseau'da devletin nasıl tanımlandığını anlamanın ilk adımı doğa halini nasıl tanımladıklarına bakmaktır. Doğa halinde gördükleri eksiklik ya da tehlike üzerinden egemeni tanımladıkları için bu unsurlar egemenin sınır hatlarını, onu çerçeveleyen en dıştaki çizgileri işaret ederler. Aynı şeyi Schmit'in istisna hâli için de söyleyebiliriz. Egemen devletin ne anlama geldiğini anlayabilmek için eşiğe, yani istisna hâline dönmek gerekir. Çünkü egemen ancak o anda varoluşunun özünü ortaya koyar. İstisna halinin en uç durumu olan savaş durumu egemenin sınır hattını oluşturur. Bu yüzden savaş konseptinin nasıl dönüştüğünü anlamak devleti ve uluslararası düzenin dönüşümünü anlamanın anahtarlarından biridir. Bundan dolayı bu çalışmada egemen devletin sınır durumu olarak savaş konseptinin dönüşümü eksen olarak alınacak ve ana sorun bu eksen üzerinde şekillenen tarihsel şema üzerine oturtulacaktır.

Bu çalışmanın ana amacı küresel terörizm ile insan hakları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Yapılmaya çalışılacak olan küresel terörizm karşısında insan haklarını korumak için hangi somut tedbirler alınmalıdır sorusuna yanıt aramak değildir. Yapılması amaçlanan şey Schmittyen bir perspektiften evrensel insan hakları değerleri ile modern bir politik şiddet biçimi olan küresel terörizmin ortaya çıkışı arasındaki bağlantıyı ele almaktır. Bu bağlamda terö-

---

2 THOMSEN Jacob Als. "Carl Schmitt- The Hobbesian of the 20th Century?" **Social Thought & Research**, vol. 20, no. 1/2, 1997, ss. 5-28. s. 24.

3 AGAMBEN Giorgio. **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, (çev. İsmail Türkmen). Ayrıntı Yayınları, 2001. s. 29.

rizmi ortaya çıkaran politik dönüşümün araçlarından birisinin ebedi-etik değerler olarak insan hakları ideolojisi ya da dogması olduğu iddia edilecektir. Bunu yaparken yukarıda işaret ettiğimiz bir sınır durumu olarak savaş konseptinin ve bununla beraber uluslararası hukukun dönüşümü ele alınarak yeni bir tür politik şiddet biçimi olan küresel terörizmin bu dönüşümde nereye oturduğu ortaya konulacaktır. Son olarak da terörizmin insan hakları konseptini nasıl etkilediği sorusu ele alınacaktır. Belirtmek gerekir ki çalışmada amaçlanan şey insan haklarını bütün olarak reddetmek değil, insan haklarına ilişkin daha sağlıklı bir yaklaşım için çeşitli sorunlara işaret etmektir.

I. JUS PUBLICUM EUROPAEUM

Krallar, derebeyler, prensler, cumhuriyetler, imparatorluk ve Kilise ... Orta Çağ Avrupa'sına bir bakış attığımızda karşımıza çıkacak ilk manzara aynı toprak ve nüfus üstünde aynı anda birden fazla politik iktidarın hakimiyet sahibi olduğudur.[4] Bir feodal beyin serfi olarak hayatını sürdürüyorken *prima inter pares* bir kralın tebaası ve aynı zamanda *res publica christiana'*nın mensubu olunabilirdi. Bu üç iktidar arasında da gerçek anlamda bir hiyerarşi mevcut değildi. İktidarların bu birbiriyle çakışan yapısı yüzünden Avrupa'yı kaosa sürükleyen iç savaşlar içinden çıkılmaz bir hâl almıştı. Özellikle din kökenli savaşlar, ki bunların bazıları bir kralın kendi tebaasına karşı yürüttüğü savaşlardı, sınırsız bir şiddetin doğumuna neden oluyordu. Her ne kadar Hristiyanlık dünyası çok önceleri savaşları sınırlandırma ve düzenlemeye ilişkin pek çok ilke kabul etmişse de bunların şiddetin sınırsızlığını engellemek bir yana onu iyice çığırından çıkardığını söyleyebiliriz. Çünkü bu ilkeler her iki tarafın da Hristiyan daha doğrusu Katolik olduğu durumlar için kabul edilmişti. Bu bakımdan haklı savaş-haksız savaş konseptinin geçerli olduğu bu düzende barbarlar, heretikler, dinsizlere karşı yapılan savaşlar *bellum justum* yani haklı savaş olarak kabul edilmişti. Haklı savaşta karşı taraf ontolojik bir düşman olarak kodlandığı için bunlarla yapılan savaşlar ancak düşman tamamen ortadan kaldırılınca sona ererdi. Bu yüzden haklı savaşlar zaman ve mekân olarak sınırsız, savaşçı-sivil ayrımının gözetilmediği, barışın mümkün olmadığı savaşlardı.

Bu din merkezli mezhep savaşlarının kaosa sürüklediği ortamda modern devlet ortaya çıkmaya başladı. Özellikle 30 yıl savaşlarını (1618-1648) izle-

---

[4] GROSS Leo. "The Peace of Westphalia, 1648-1948." **American Journal of International Law**, vol. 42, no. 1, 1948, ss. 20-41. s. 28.

yen Vestfalya (*Westphalia*) Barışı uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüm noktası oldu. Uluslararası ilişkilerin rasyonalize edilme çabası sonucu ortaya çıkan bir form olan modern egemen devletler sayesinde insanların, ana politik kimliklerini bu yeni form üzerinden tanımlanmaya başladığı bir politik düzen ortaya çıktı.[5] Bu süreçte kamusal alanın teolojiden arındırılmaya, insanların devlet dışındaki unsurlardan kaynaklanan kimlikleri politik alanın dışına itilmeye başlandı. Bu kurguya göre egemenin sınırları içerisinde yaşanan dini, idelolojik ya da etnik çatışmalar yalnızca bu egemeni ilgilendiren dâhili sorunlardı. Bir başka ülkenin bu konulara müdahale etmesi yeni uluslararası hukuka aykırılık teşkil edecekti. Bu yeni siyaset biçimi sayesinde çeşitli aktörlerin bunları gerekçe göstererek düşmanlığı meşrulaştırmasının önüne geçilmiş oldu.[6]

Machiavelli'den Bodin'e oradan da Hobbes'a uzanan çizgide devletin yasa koyucu güç olarak ortaya çıkışıyla beraber[7], Avrupa'ya uzun zamandır hâkim olan kral, imparator, derebeyler ve kiliseden oluşan politik kaos durumundan, sadece devletlerin aktör olduğu ve her bir devletin de aktör olarak yalnızca devletleri tanıdığı egemen devletler sistemine geçildi. Egemen devlet merkezli, teolojiden arındırılıp rasyonalize edilen bu yeni düzende savaşların da niteliği değişmeye başladı.[8] Savaş için haklı bir gerekçeye (*just causa*) dayanma gerekliliği ortadan kalktı ve rasyonalize edilmiş, herhangi bir nedene dayanması gerekmeyen bir savaş konsepti ortaya çıktı. İlk bakışta oldukça olumsuz gibi görünse de savaşların sınırlandırılması ve insanileştirilmesi için büyük bir ilerlemeydi.

Nedene dayalı haklı savaş konseptinde asıl amaç savaşların (en azından *res publica christiana* içinde) engellenmesiydi. Ancak tarih, politikanın ayrılmaz bir uzantısı olan savaşlar için devletlerin haklı gerekçeleri zorlanmadan bulabileceğini defalarca ortaya koydu. Bu yüzden savaşları başlamadan engellemeye dönük çabaların, en azından öngörülebilen bir geleceğe kadar, gerçek dışı bir düşünce olduğu söylenebilir. Haklı gerekçelerin bulunduğu durumlarda ise sınırlandırılmamış şiddet çok büyük yıkımlara neden oluyordu. Savaşlara ilişkin haklı ya da haksız gerekçe oluşturacak değerlerin ortaya

---

5 Age. s. 29.

6 KOCHİ Tarık. "The Partisan: Carl Schmitt and Terrorism." **Law and Critique**, vol. 17, no. 3, (2006a), ss. 267-295. s. 271.

7 MAİRET Gerard. "Padovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu." **Devlet Kuramı**, Editör: Cemal Bali Akal, Dost Yayınları, 2013, ss. 215-245. s.232.

8 SCHMITT Carl. **The Nomos of the Earth**. 1. Baskı, New York: Telos Press, 2006. s. 141.

konulması ve bu sayede bazı savaşların haklı olduğu sonucuna ulaşılması, bu savaşları haklı-haksız, iyi kötü, inanan-dinsiz ayrımına sokuyordu.[9] Düşmanın dinsiz denilmek suretiyşle moral anlamda kötü olarak kodlandığı, kriminal bir varlık olarak görüldüğü ve hiçbir hakka sahip olmadığı din savaşlarında amaç düşmanı tamamen ortadan kaldırmaktı.[10] Düşmanın barbar, kötü, insanlık dışı ya da dinsiz olarak görüldüğü düşmanlık durumlarında ortaya çıkan şiddet hareketlerinin iki olumsuz sonucu vardı: İlki, savaşın ancak düşman tamamen ortadan kaldırılınca sona ermesidir. Bu da ancak uzun bir mücadele, kovalama, saklanma sonunda yaşanan kanlı katliamlarla mümkün olabilecek, şiddeti zaman ve mekânın ötesine geçiren bir şeydi. İkinci sonuç ise yalnızca aktif silahlı kişiler değil, o kimliğe sahip herkesin düşman olarak görülmesi nedeniyle sivil-savaşçı farketmeksizin herkesin yok edilmeye çalışılmasıydı. Savaş tekelinin egemen devlete özgülenmesi ile savaşın yegane muhatabı devletler haline geldi. Yani yeni düzende kişiler bireysel olarak kendileri değil, bir devletin vatandaşı olarak düşman olmaktaydılar artık.[11] Bu durum, devlet yenildiğinde o kişilerin de yenildiği ve bu kişileri hedef alan şiddetin de sonra erdiği anlamına geliyordu.

Jus public europaeum denilen bu yeni uluslararası sistemde savaşlar, haklı ile haksız/ iyi ile kötü arasında değil; çıkarları çatışan, birbirine eşit ve meşru iki aktörün arasında gerçekleşen çarpışmalar halini aldı. Birbirlerinin meşruiyetini kabul eden ve baştan kabul edilen kurallara uygun olarak gerçekleşen çarpışmalar ile de-moralize edilmiş bu yeni savaş konsepti, dini nedenlerden kaynaklanan savaşların neden olduğu büyük şiddet ve yıkımı ortadan kaldırmış oldu.[12] Bu sayede din savaşlarının neden olduğu, insan veya toplulukların sadece sahip oldukları kimlikler yüzünden (Katolik, Protestan vs) ortaya çıkan ve düşman yok oluncaya kadar bitmeyen savaşlar son buldu.[13]

Politik şiddet tekeline sahip yegane aktör olarak modern devletin ortaya çıkması, savaşların maddi niteliğine ve nedenlerine dair ilkeler koyarak sa-

---

9 "*Princeps qui habet bellum justum fit iudex hostium...*" (A Prince who fights a just war becomes a judge of the enemy). Bkz. Aktaran age. s. 123.

10 Age. s. 123.

11 De BENOIST Alain. **Carl Schmitt Today: Terrorism, Just War, and the State of Emergency**. Arktos, 2013. s. 23.

12 KOSKENNIEMI Martti. "Carl Schmitt and International Law." *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*, 2016.s. 602.

13 KOCHI, 2006a. s. 271.

vaşların sınırlandırılması fikri yerine formel sınırlandırma konseptini ortaya çıkardı. Esirlere ve sivillere nasıl davranılacağı, tarafsız kalan unsur ve devletlere saygı duyulması, büyükelçilerin dokunulmazlığı, barış yapma şekli gibi pek çok konu ortak kabulle Avrupa Kamu Hukukunun parçası haline geldi.[14] Savaşlar artık nötralize edilmiş, teolojik içeriğinden arındırılmış, "bir form olarak savaş" (*war in form*) haline gelmişti.[15] Dini savaşlarda düşmanın eşit bir aktör olarak görülmeyip 'dehümanize' edilmesi, moral anlamda aşağı seviyede görülmesi bu savaşların yok edici niteliğinin ana kaynağı idi. *Res publica Christiana* döneminin yıkıcı şiddetine karşı ortaya çıkan, kutsal amaçlardan arındırılmış savaş konsepti (*regulated war)* ile taraflar birbirlerini varlıklarına saygı duydukları ve birbirilerine suçlu gibi davranmadıkları için barış yapmak mümkün hale geliyordu. Avrupa Kamu Hukukunda devletlerin birbirlerine eşit ve birbirlerinin egemenliğini kabul eden aktörler olarak ortaya çıkması savaşların yok edici (*annihilation*) niteliğini de ortadan kaldırdı.[16] Elde edilmek istenen çıkarlar adına devletlerin, orduları ile karşı karşıya gelip çarpıştığı ve sonucunda barışın yapıldığı bir düzene geçildi. Bu durum hem savaşın dar bir zamana hapsedilmesini ve olağan durumdan savaşın çıkarılmasını sağladı hem de savaşın sadece savaşçılar arasında gerçekleşmesi yoluyla şiddetin tüm insanlara yayılmasını engellenmiş oldu. Din savaşlarında savaşın nihayeti ancak düşmanın ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşebiliyordu. Pek çok zaman da din savaşları iç savaş olarak ortaya çıktığı için devlet ile heretik unsurların karşı karşıya geldiği ve devletin kendi tebaasını katlettiği örnekler ortaya çıkıyordu.

Savaşların yok etme savaşları olması, barışı bu savaş konseptinde yeri olmayan bir şey haline getirmişti. Çünkü inananlar ile dinsizlerin, iyiler ile kötülerin, haklı ile haksızın barış yapması mümkün değildi. Çünkü "iyi" ancak "kötü" tamamen ortadan kaldırıldıktan sonra kendisini güvende hissedebilir. Ancak yeni devletler düzeninde egemen devletlerin tüm savaşları, barışa doğru savaşlardı. Amaç çoğu zaman egemeni ya da hükümeti devirmek değil, bölgesel hedeflere ulaşmaktan ibaretti. İstenilen elde edildikten sonra gerçekleşen şey barış yapılması ve olağan düzenin yeniden kurulmasıydı. Düşmanlığın kaynağı, düşmanın kimliği değil sahip olduğu şey (toprak, mal, maden vb.) olduğu için elde edilmek istenilen şey elde edilince

---

[14] De BENOIST, 2013. s. 22.

[15] SCHMITT, 2006. s. 141.

[16] Age. s. 142.

veya elde edilemeyeceği anlaşılınca savaş sona erer ve barış yapılırdı. Doğrudan düşmanın varlığı hedef alınmazdı. Schmitt'in altını çizdiği gibi bugün bunlar unutulmuş olsa da devletin yüceltilmesi sayesinde bu uluslararası düzen kuruldu ve savaşların yok ediciliği ortadan kaldırılabildi.[17]

II. DÜNYANIN *NOMOS*'UNUN BOZULMASI

> *Dünya değişiyor. Bunu suda hissediyorum. Toprakta hissediyorum. Kokusunu alıyorum. Eskilerden pek bir şey kalmadı. Zira hatırlayanlardan yaşayan yok artık*[18]

Kitabında ayrıntılı olarak yaptığı analizlere girmeden, Schmitt için dünyanın *nomos*u kavramının basitçe dünyanın düzeni olduğunu söyleyebiliriz. Dünyanın düzeninden kastı da politik aktörlerin yani devletlerin ortak kurallarla inşaa ettikleri yapıdır.[19] Vestfalya düzeninde Avrupa bir *nomos* inşa edebilmişti. Egemen devletlerin birbirleri ile denge içinde oldukları, olağan düzende birbirlerinin iç düzenine karışmadıkları bir denge düzeni mevcuttu. Bir istisna hâli olarak savaşlarsa olağan düzenin dışında, dar bir zaman ve mekânda ve yalnızca savaşçılar arasında gerçekleşen bir olaya indirgenmişti.[20] Savaşların amacı elde edilmek istenen elde edildikten sonra tekrar olağan düzene dönmekti. Bu yüzden savaş ile barış arasında keskin bir ayrım da mevcuttu. Her egemen kendi ülkesinde mutlak ve dokunulmaz olduğu ve dinsel (ya da ideolojik) gerekçelerle başka bir devlet üzerinde hakimiyet kurma çabası da olmadığından dolayı savaşlar devletlerin kimlikleri nedeniyle değil yalnızca çıkar çatışması durumlarında ortaya çıkıyordu. Devletin kimliği, ne'liği üzerinden yaşanan savaşlar bu kimlik devam ettiği sürece yaşanmaya devam ettiği için barışı imkânsızlaştıran bir savaş düzeniydi. *Jus publicum Europaeum* ise bunu aşmış ve savaşı dar bir alana sıkıştırmayı başarmıştı. Bunu da her şeyden önce devletlerin kendilerini yalnızca kendi topraklarından sorumlu görmesi, bir başka devletin toprağında ne olup bittiğiyle ilgilenmemesi sağlamıştı.

---

17 Age. s. 142.

18 J.R.R. Tolkien, Lord of the Rings.

19 ULMEN G. L. "Translator's Introduction." **The Nomos of the Earth**, 1. Baskı, Telos Press Publishing, 2006. s. 10.

20 SCHMITT Carl. **The Theory of the Partisan, (**çev. A.C. Goodson) 1. Baskı, Michigan State University Press, 2004. s. 6.

Düzen (*order*) ile toprak (*land*) arasında zorunlu bir ilişki bulunduğunu düşünen Schmitt, su (hava veya uzay) mantığı (*logic*) ile toprak mantığı arasındaki farlılıklara işaret ederek denizlerin akışkan, sınırlanamaz ve dolayısıyla düzeni imkânsız kılan bir tabiatı varken; toprağın etrafı sınırlarla çevrilebilir, somut ve sabit yapısı nedeniyle düzeni mümkün kıldığını söyler.[21] Bu yüzden bir deniz devleti olamayacağı gibi denizlerdeki hakimiyet üzerinden bir düzen ve denge de kurulamayacağını düşünür. Politik düzen ancak toprak üzerinden kurulabilir. Toprağa bağlı olmayan bir politik düzenin mümkün olmadığını düşünür. Bu yüzden de uluslararası hukuku anlamaya dönük çalışmalarda toprak-bölüşümü (*land appraprıation*) konseptini merkeze alan bir yaklaşımın açıklayıcı olduğunu söyler.[22]

*Res publica Christiana'*da toprak bölüşümü belirsiz olduğu için düzen kurulması mümkün olmamıştı. Çünkü bir toprak parçası ve orada yaşan insanlar üzerinde birden fazla gücün (kral, feodal bey, kilise, imparator) farklı farklı hakları iddia edebilmesi ya da burada yaşayanlara etki etmek istemeleri nedeniyle bir *nomos,* bir düzen inşaa edilememişti. *Res publica Europaeum* ise bütün düzenin toprak paylaşımı üzerine inşaa edildiği bir sistemdi. Bu yeni düzene göre egemen, sahip olduğu topraklar üstündeki en yüksek iradedir ve başka bir egemenenin bu alana müdâhil olmaya çalışması yeni uluslararası hukuka aykırı bir faaliyettir. Hristiyanlığın evrenselci iddialarının, kilise ya da Hristiyanlık adına hareket ettiğini iddia eden güçlere, diğer politik aktörlere müdahale etme imkânı vermesine karşılık, modern egemen devletin üstünde bir otorite ve evrensel değerler bulunmadığı için bu tür çatışmalar büyük oranda ortadan kalkmıştı. Üç yüzyıl süren bu *res publica europaeum* düzeni ve Avrupa *nomos*'u 20. yüzyılın başlarından itibaren yavaş yavaş çözülmeye başladı. Bu bölümde *nomos*'un çözülmesini iki perspektiften inceleyeceğiz: İlk olarak uluslararası perspektiften Vestfalya düzeninin ortadan kalkıp, orta çağ haklı savaş konseptini hatırlatan bir savaş konseptine geri dönüşün yaşandığı universalist devletler düzeninin (ya da düzensizliği?) ortaya çıkışı incelenecektir. Bu bağlamda özellikle Schmitt'in depolitizasyon çağı ve dünya iç savaşı kavramları ile çizdiği çerçeve izlenecektir. İkinci kısımda egemen devletler düzeninin çözülmesine imkân sağlayan politik özne olarak modern insanın ortaya çıkışı ele alınacaktır. Bu bağlamda ilk olarak modern zamanlarla beraber insanların tüm varlıklarının

---

[21] SCHMITT, 2006. s. 42.

[22] Age. s. 42.

politikanın konusu haline gelmesini sağlayan süreç ortaya konulacak, daha sonra siyasetin ve sonrasında hukukun ahlakileşmesi olarak kavramsallaştırdığımız, sol taleplerle beraber dönüşen liberal batı değerlerinin politik ve hukuki alanı ahlakileştirerek depolitize etmesi sürecine değineceğiz. Bu siyasetin ahlakileşmesi olgusu aynı zamanda sonraki kısımda ele alacağımız, evrensel moral değerlerin düşmanı olarak teröristin "dünyanın büyük kötüsü" olarak ortaya çıkışına da bir zemin oluşturacağı için okurken bu konunun ileriye dönük atfının da akılda tutularak okunması faydalı olacaktır.

1. Yeni Orta Çağ

Schmitt, uluslararası hukuka ilişkin yaklaşımında iki noktanın kurucu olduğunu düşünür. Bunlardan ilki her egemenin sınırlandırılmamış savaş hakkına sahip olması, ikincisi ise uluslararası alanda çoğulculuğun mevcut olmasıdır.[23] Devletlerin herhangi bir müdahale olmadan, kendileri tarafından inşa edilen kimlikleri ile uluslararası alanda bağımsız aktörler olarak yer almaları uluslararası alanda açık bir anarşiye yol açıyor gibi görünse de Schmitt aksi görüşü savunur. Vestfalya Barışı sonrası oluşan düzen, devletlerin Hobbesçu anlamda doğa halinde var olduğu bir kaos halini çağrıştırsa da somut durum geçmişe nazaran daha dengeli bir yapı arz etmişti. Şüphesiz bu dengenin kaynaklarından biri Avrupalı devletlerin mücadelelerini Avrupa dışına taşıması, bu mücadeleleri sömürge savaşları yoluyla gerçekleştirmesi de etkili olmuştur ancak yine de ortaya çıkan bu devletler anarşisi, Napolyon gibi dengeyi sarsacak güçlü aktörlerin ortaya çıkması gibi durumlar haricinde, belli bir denge ve düzen ortaya koymuştu. Devletlerin birbirlerini meşru aktörler olarak tanımaları ve yenilen düşmanın moral anlamda kriminalize edilmemesi, savaşların yok etme savaşlarına dönüşmesini engellemiş, çatışmalarda asker-sivil ayrımlarını yapılmasına imkân vermişti.[24] *Jus publicum Europaeum'*da bu düzenin başarılı bir uygulamasının ortaya konulduğunu savunan düşünür, egemen devletleri hârici bir güç yoluyla sınırlandırma girişiminin (din savaşlarında olduğu gibi) düzenin kurulmasını imkânsızlaştıracağını ve daha büyük şiddet eylemlerine yol açacağını savunur.[25]

---

[23] VINX Lars. "Carl Schmitt." **Stanford Encyclopedia of Philosophy** (Online Ansiklopedi), 2019. https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=schmitt. Erişim Tarihi: (10.08.2020).

[24] Age. (Online Ansiklopedi). Erişim Tarihi: (10.08.2020).

[25] Age. (Online Ansiklopedi). Erişim Tarihi (10.08.2020).

19. yüzyılın sonlarına doğru çözülmeye başlanan egemen devlet merkezli *jus publicum europaeum*, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla beraber ciddi anlamda itibar kaybetmişti. Schmitt, bu oluşum ile ortaya çıkan yeni düzenin iki bakımdan ciddi sorunlara neden olacağını söyler. Bunlardan ilki eşit ve meşru aktörler arasında gerçekleşen savaş konseptinin bu yeni düzenle uyumsuz olmasıdır. *Jus publicum Europeuam* düzeninde savaş, birbirine eşit ve meşru aktörler arasında gerçekleşen, kriminalize edilmeyen bir durumdu. Herhangi bir savaşın meşru ya da illegal olduğuna karar verecek bir üst mercii bulunmadığı gibi savaşın haksız olduğu yargısına ulaşmayı sağlayacak devletler üstü değer veya hukuki normlar da yoktu. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerika'nın büyük oranda yol göstermesiyle galip devletler, savaşları engellemek adına devletler üstü hukuki değerler ile bu değerleri koruyacak mekanizmalar oluşturma çabasına giriştiler. Savaşın hangi durumlarda meşru hangi durumlarda gayrımeşru olduğuna ilişkin bu değerlerin kabulü ile savaşlar, nötr niteliklerini kaybederek devletler etiği diyebileceğimiz yeni değerler yoluyla etiğin ve oluşturulan normlar yoluyla hukukun konusu haline gelmeye başladı. Artık savaş, mutlak anlamda egemen devletin hakkı olarak görülmeyecek, ortaya konulan değerlere aykırı hareket eden devletlere müdahale edilebilecekti. Bu yeni düzen, savaşları hukukun konusu hatta daha ilerisi, ceza hukukukun konusu haline getiriyordu. Savaşların kriminalize edilmesi savaşan devletleri eşit taraflar olmaktan çıkarıyor ve kimi durumlarda polis-suçlu ilişkisine indirgiyordu.[26]

Savaşın suçlu-polis ve iyi-kötü ilişkisi içine sokulmasının pek çok sorunu beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. İlk olarak suçlu-polis ilişkisi, bir bütün olarak tek bir devletin kendi yapısı içierisinde anlamlı ve uygulanması mümkün bir ilişkidir. Anlamlı bir ilişkidir çünkü suçun kendisine göre belirleneceği değerleri ortaya koyacak, bu kuralların uygulanacağı kişilerin üzerinde üstün ve karar verici bir irade olarak egemen vardır. Aynı şeyin devletler arası düzende ne kadar mümkün, mümkün olan biçiminin ne kadar sağlıklı olduğu tartışmalıdır.[27] Tüm devletlerin üstünde, hepsinin uyacağı norm koyucu ve bu normları koruyucu bir irade söz konusu olmadığı gibi devletlerin eşit iradeleri ve ortak rızaları yoluyla kabul edilecek üst normların oluşumunda bu ortak iradelerin oluşumu süreci de şüphelidir. Kabul edilecek bu

---

[26] SCHMITT Carl. **Die Wendung Zum Diskriminierenden Kriegsbegriff**. 3 Baskı, Duncker und Humblot, 2003. s. 48.

[27] DOUZINAS Costas. **İnsan Haklarının Sonu**, (çev. K. Akbaş / U. D. Tuna). 1. Baskı, Ankara: Dipnot, 2018. s. 357.

üstün normların aslında hegemon devletlerin dayattığı değerler olarak ortaya çıkma ihtimali söz konusudur. Bu yüzden haklı-haksız savaş belirlenimlerinin bu hegemon kuvvetlerin iradeleri doğrultusunda oluşturulan değerlere göre belirlenmesi ihtimali ortaya çıkacaktır. Ayrıca normları koruyucu kuvvetler olarak "suçlulara" karşı "polisiye" tedbirler alacak kuvvetler de bu hegemonik güçlerin istekleri doğrultusunda şekillenecektir. Özetle çatışmaların taraflarından bazıları hem davacı, hem polis hem hakim hem de savcı misyonunu üstleneceklerdi.

Polis-suçlu ilişkisine indirgenen savaş konseptinin ancak bir devletin kendi iç düzeninde mümkün olduğunu, devletler arası ilişkilerde bunun mümkün olmadığını söylemiştik. Devletin kendi koyduğu normları koruyabilecek ordusu, polisi ve mahkemeleri mevcuttur. Bu yüzden normlara aykırı faaliyette bulunanları engelleyip düzeni koruyabilir. Yeterli güce sahip olmayan ve koyduğu düzeni koruyamayan devletlerde ise iç savaş, kaos ve karmaşa kaçınılmaz olur. Uluslararası planda ise evrensel bir düzen kurup bunu koruyabilmek imkânsızdır. Her şeyden önce bir dünya devleti mevcut değildir. Evrensel normları koruyucu mekanizmalar da bu normlara göre oluşturulmak istenen düzeni koruyabilecek fiziksel imkânlardan yoksundur. Bundan dolayı nasıl bir devlet kendi koyduğu düzeni koruyabilecek mekanizmalardan yoksun olduğu durumlarda ortaya çıkan şey iç savaş ve kaossa, oluşturulması amaçlanan evrensel düzende de iç savaş (dünya iç savaşı) ve şiddet kaçınılmazdır. Burada bir ülkenin kendi içinde çıkan şiddetten bahsediyor değiliz. Bu hareketler bir bütün olarak evrenselcilik iddiası sonucu oluşan düzene karşı ortaya çıkan küresel şiddet hareketleridir. Bunun bir devletin kendi içindeki şiddet hareketlerinden farkı, eğer bu devlet yeterince güçlü ise bunları bastırabilir ya da devlet dağılabilir veya iktidar el değiştirebilir. Ancak bu evrensel düzene karşı şiddette bunların bastırılması imkânsızdır zira dünya polisi diye bir şey olmadığı ve evrensel değerleri koruyan mekanizmalar yalnızca bazı istisnai durumlarda ve çoğunlukla da hükümetler özelinde eyleme geçtiği için bu şiddet hareketlerinin engellenmesi pek mümkün değildir. Ayrıca bu evrensel düzeni koruyan iktidar odaklarının yıkılması ya da devredilmesi de şimdilik mümkün olmadığı için bu düzen şiddeti engelleyemiyor olmasına rağmen bu düzeni dayatan bir sürekliliğe, bu sürekliliğe sahip düzen de engellenebilmesi mümkün olmayan şiddete açık zaafiyetlere sahiptir.

Savaşları "tamamen" ortadan kaldırılması amacıyla evrensel değerlerin dayatılması veya devletlerin ortaklaşa sözleşmeler imzalamaları suretiyle

olabilecek bir şey değil ancak gerekli kurum ve mekanizmaların oluşturulması ile mümkün olabilecek bir şeydir.[28] Bu küresel planda etkili mekanizmaların yaratıldığı durumda bile savaşların bütünüyle engelleneceğini söylemek hayaldir. Çünkü her düzen mutlaka kendi kırılmalarını, ötekilerini, isyancılarını yaratır ve kendine özgü şiddet hareketlerini doğurur. Bir spekülasyon olarak ancak gezegenler arası bir savaş ya da düşmanlık durumu ortaya çıktığında bu ortak düşmana karşı dünyada birlik ve düzen kurulabileceği söylenebilir. Bu ihtimalde bile savaş yine oradadır. Sadece bu sefer dünyanın kendi içinde değil dünya ile dünyanın düşmanları arasında ortaya çıkacaktır. Schmitt de dost-düşman ilişkisini ve çatışmayı politik yaşamın kaçınılmaz unsurları olarak görür. İdealist ya da rasyonalist yaklaşımların savaşları ortadan kaldırmaya dönük iddialarını anlamsız ve tehlikeli bulur.

Bir dünya devleti mevcut değilken savaş konseptini, içerisinde sınırlandırılmış şekilde var olduğu düzenden çekip çıkarmanın, savaşları engelleme isteklerine rağmen yaratacağı yegane sonuç savaşların sınırsızlığıdır. Eski dünyanın düzen ve dengesi yıkılıyorken yeni bir düzen ve denge kurulmaya çalışılıyor olmasına rağmen bu düzen ve denge çabasının yaratacağı karşı şiddet hareketlerini engelleyebilecek fiziksel güç mevcut değildir. Tıpkı ulus devlette olduğu gibi evrensel düzende de kendi düzenini korumaya yetecek güç mevcut değilse ortaya çıkacak sonuç bir dünya iç savaşıdır (Weltbürgerkrieg).[29] Dünyanın her tarafına yayılmaya çalışılan evrensel "iyi", kaçınılmaz şekilde kendi evrensel "kötülerini" yaratacak ve bu "kötüler" her yanda bu "iyilikle" mücadele etmeye girişeceklerdir. Kısacası *jus publicum europaeum* kendi koyduğu düzen ile güç arasında dengeli bir mekanizma yaratmışken yeni düzende, ortaya konulan düzen çok ideal bile olsa, bu düzeni koruyacak mekanizmalarun bulunmaması nedeniyle bu düzende kaos, anarşi ve "iç savaş" kaçınılmaz olacaktır. Bundan dolayı bugün bize uluslararası hukuku savunulabilir gösteren şeylerden biri Amerikan hegemenonyasında tecessüm eden iktidarsız bir Leviathan'ın yarattığı kısmi düzenin verdiği güvenlik hissi olabilir.

---

28 SCHMITT, 2003. s. 54.

29 Schmitt'in ilk olarak Partizan Teorisi kitabında ve daha sonra diğer çalışmalarında farklı şekillerde ele aldığı "Dünya İç Savaşı" kavramı özetle egemen modern devletin savaşların ana aktörleri olmak imtiyazını yitirmelerini ve savaşların devletler arasında değil, kendilerini devletler üzerinden tanımlamayan aktörler arasında küresel bir iç savaş olarak yaşanmasını anlatır. Bugün "burjuva, komünist, cihatçı" gibi *jus publicum eurepaum* öncesindeki düşmanlık konseptlerini çağrıştıran, sivil-asker ayrımının belirsizleştiği, çıkarlara değil değerlere dayanan ontolojik düşmanlık durumlarının ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bkz: SCMITT, 2004. s. 66.

Burada bir parantez açarak belirtmek gerekir ki tüm bu argümanlardan Schmitt'in eski düzene dönüşü savunduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Avrupa Kamu Düzeninin ancak tarihin o döneminde mümkün olduğunun ve yaşanan dönüşümün doğal ve kaçınılmaz olduğunun farkındadır. Avrupa'da devletlerin tarih içinde oluşturdukları ortak standartlar sayesinde *jus publicum europaeum*'un işlemesi mümkün olmuşken dışardan gelen devletlerin bu bilinçten yoksun olmasının yapıyı "devletler sistemi" olmaktan çıkarıp "devletler topluluğuna"[30] dönüştürdüğünü kabul eder. Schmitt kendisini egemenlik kurgusunun yıkıldığı[31] ve devlet mitinin (ölümlü tanrı) ortadan kalktığı bir çağda görür. Asıl eleştirdiği şey ortaya konulan yeni uluslararası düzenin gerçek bir düzen kurma kabiliyetine sahip olmamasıdır.[32] Daha önce bahsettiğimiz gibi Schmitt'e göre topraktan bağımsızlaşan bir düzen kurma arzusu imkânsız bir istektir. Buna rağmen evrenselci ideolojilerin devletlerin sınırlarını aşan bir düzen kurma arzusu sınırsız ve evrensel bir şiddetin doğuşuna neden olmuştur. Şüphesiz günümüz uluslararası hukuk düzeninin bütünüyle işlevsiz ve faydasız olduğu iddiası gerçekçi bir iddia değildir ancak devletler arası ilişkilerde devletlerin üzerinde bir takım üstün değerleri bulunduğu kabulü, pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu anlamda 21. yüzyıl, Schmitt'i haklı çıkaran pek çok tecrübe ortaya koydu. Afganistan, Irak, Suriye başta olmak üzere pek çok ülkede egemen devletlerin iradelerinin üstünde yer alan değerlere dayanılarak gerçekleştirilen müdahaleler bu ülkelerde yalnızca kaos, anarşi ve terörizme yol açtı. Ortadan kaldırılan iktidarlar ne kadar kötü olurlarla olsunlar belli bir düzen sağlıyorlardı. Ancak müdahale eden devletler bu iktidarları yıkacak yeterli güce sahip olmalarına rağmen bu ülkelerde devletin sağladığı düzeni sağlayabilecek imkânlardan yoksundular. Rejimleri devirecek askeri güce sahip olsalar da iktidarlar devrildikten sonra o topraklarda düzeni koruyacak polis, bürokrasi ve yargı gücünden yoksundular. Bu da boşalan iktidar boşluklarının farklı, kontrol edilemeyen, kuralsız aktörler tarafından doldurulmasının yolunu açtı ve dünyayı kaosa boğan bir şiddet selinin setini yıkmış oldu. Özetle, çok insani ve meşru bir gerekçeyle bile olsa bir devlet düzenini, yerine alternatifini koymadan ortadan kaldırmanın daha büyük felaketlerle sonuçlanabileceğini akılda tutmak gerekir.

---

30 SCHMITT, 2006. s. 243.

31 THOMSEN, s. 25.

32 SCHMITT, 2003. s. 58.

A. Res Publica "Humanitas"

Teolojik gerekçelerle Avrupa'da ortaya çıkan iç savaşlar egemen devlet konseptiyle aşılabilmişti.[33] Ancak oluşan yeni uluslararası hukuk bu sınırları yeniden silikleştirdi ve orta çağın din savaşlarını seküler değer savaşları olarak ve bu sefer tüm yerkürede yeniden gündeme soktu. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra *bellum justum* (haklı savaş) yeniden uluslararası hukuk tartışmalarının ana konularından biri haline geldi. Joseph L. Kunz[34] 1951'de, henüz tartışmalar sürüyorken yazdığı makalede *bellum justum*'un orjininin hukuki değil teolojik bir konsept olduğunu belirtir.[35] Bu savaş konseptinde *res publica christiana* dışında olanlara karşı savaş her halükarda haklı savaştır ve dinsiz, heretik ve barbarlara karşı her şey bir anlamda serbesttir. *Bellum justum* dini ve moral bir şiddettir. Yani kötü, haksız ve tanrının düşmanı olanlara karşı açılan savaştır. Kunz; Milletler Cemiyeti, Kellog Paktı ve Birlemiş Milletlerle beraber bu *bellum justum'*a tekrar dönülmüş olmasına rağmen bu yeni konseptin klasik konseptten farklı olduğunu iddia eder.[36] Bu yeni konseptin, haklı-haksız savaş gibi doğal hukuka ya da benzeri bir şeye dayanan moral bir ayrım değil pozitif hukuka dayalı legal-illegal şeklinde bir ayrım yarattığını iddia eder. Ancak Kunz'un görmediği ya da henüz bir şeyleri görmek için erken olması nedeniyle göremediği bir şey vardı. Nürnberg davaları esnasında hem kazanan devletler hem de hukukçular nezdinde klasik anlamda olmasa da evrensel insani değerlerin varlığı anlamında doğal hukuk yeniden güncellik ve popülarite kazanmıştı.[37] Daha sonra bunu izleyen pek çok insan hakları beyannamesi, evrensel hukuk ilkelerinin ve değerlerinin yeniden devletlerin üstünde bir denetleyici olarak gündeme gelmesini sağladı. Bu yüzden bu "yeni *bellum justum*" da tıpkı klasik haklı savaş konsepti gibi moral bir kavrama dönüşecekti. Ki daha sonra insani müdahale konseptininin ortaya çıkmasıyla bu değerler tabiri caizse uluslararası adli kolluğun da faaliyetinin meşruiyet kaynağı haline geldi.

---

33 SCHMITT, 2006. s. 153.

34 Kelsen'in öğrencisi, 1934 yılında Amerikaya göç eden uluslararası hukuk teorisyeni.

35 KUNZ Josef L. "Bellum Justum and Bellum Legale." **American Journal of International Law**, vol. 45, no. 3, 1951, ss. 528-534. s. 530.

36 Age. s. 532.

37 CITRON Rodger D. "The Nuremberg Trials and American Jurisprudence: The Decline of Legal Realism, The Revival of Natural Law, and the Development of Legal Process Theory." **Michigan State Law Review**. vol. 2, 2006, ss. 385-410, s. 398.

Savaşın insanlık namına lanetlenmesi, bir takım evrensel değerler yoluyla egemenlerin sınırlandırılmaya çalışılması sürecine olumlu tarafından bakıldığında bu yeni düzen insanlık için çok ciddi kazanımları beraberinde getirdi. Devletleri iradelerinin üzerinde bir takım insani değerlerin varlığının kabulü, bireylere devletlerin isteseler de müdahale edemeyecekleri korunaklı bir alan sağladı. Üstelik bu sistemi ayakta tutmak isteyen güçler aynı zamanda uzun vadede mevcut uluslarası siyaset mekanizmasının ana aktörleri haline gelecekleri için, sisteme dâhil olmak isteyecek aktörleri de bu değerleri benimsemeye zorladılar. Bu da kendi başına insan hakları değerlerini benimsemeyecek bazı iktidarları, bu değerleri benimsemek zorunda bıraktı. Daha sayılacak pek çok olumlu yanı var bu gelişmelerin. Ancak bu yeni düzenin pek çok olumsuz sonucu da oldu. Her şeyden önce savaşın sınırlılığı konusunda *jus publicum europaeum* ile elde edilen ilerlemeler kaybedilip, orta çağ savaş konseptiyle benzeşen ancak modern siyaset ve teknoloji ile daha da yıkıcı hale gelen haklı savaş konseptine geri dönülmüş oldu.

Geniş bir perspektiften bakıldığında 20. yüzyılda uluslararası alanda yapılmaya çalışılan şey savaşların yapılış şeklini düzenlemek, sınırlandırmak değil ortaya çıkmasını engellemekti denilebilir. Bu sayede savaşların engellenebileceği hatta ortadan kaldırılabileceği düşünülüyordu.[38] Ancak savaşların evrensel moral değerlerle bastırılması girişimi beklenen sonucu vermedi, politik şiddet kimi zaman savaş kimi zaman da farklı şekillerde ortaya çıkmaya devam etti. Buna ek olarak savaşların insanlık, özgürlük, insan hakları gibi evrensel moral değerlerle değerlendirilmeye başlanması yok edici savaş düşüncesinin tekrar ortaya çıkmasına neden oldu. *Jus publicum Europaeum*, savaşları engellemeyen ancak savaşların gerçekleşme tarzına sınırlar koyan bir düzendi. Orta çağda ise savaş konseptinin iki başlık altında değerlendirilebileceğini yukarıda söylemiştik: *Res publica Christiana* içindeki aktörlerin birbirileri aralarındaki savaşlar sınırlanmış ve düzenlenmiş iken, bunun dışında yer alan dinsizlere (müslüman, yahudi, pagan, protestan, barbar) dönük savaşlarda herhangi bir sınır yoktu. 20. yüzyılda ortaya çıkan modern *bellum justum* ise böyle bir ayrım da yapmamıştı. Bu yüzden kabul edilen evrensel değerlere aykırı her eylem haksız savaş olarak niteleneceği için tüm savaşlar kutsal savaş, tüm düşmanlar orta çağın kavramları ile konuşmak gerekirse dinsiz, barbar ya da sapkın olarak görülme tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Orta çağda olduğu gibi artık sadece *res publica christiana* dışındaki savaşlar değil, tüm dünyadaki savaşların mutlak savaş konseptine göre algılanma riski ortaya çıktı.

---

[38] De BENOIST, 2013. s. 28.

Schmitt bu yeni uluslararası hukuk düzenini tam olarak bu savaşı sınırsızlaştıran, gayrı-insanileştiren, kriminalize eden yaklaşımı nedeniyle eleştirir. Çünkü *jus publicum europaeum*'da düşman politik bir karşıt olduğu ve savaşlar barış yapmaya dönük savaşlar olduğu için, politik çıkarlar uzlaştığında ya da bir tarafın çıkarı diğerine üstün geldiğinde savaş sona erer ve nihayetinde barış yapılırdı. Ancak bu yeni düzende düşman politik değil etik bir düşmandır. Savaş iyi ile kötü, haklı ile haksızın mücadelesi olduğu için uzlaşma yapmak mümkün değildir. Düşman eş bir aktör olarak tanımlanmayan, insandan aşağı, medenileşememiş, kötü bir karakter olduğu için amaç bu düşmanı ortadan kaldırmak ya da "medenileştirmektir".

Savaşın moralize edildiği bu yeni düzlemde taraflar ancak iyi ve kötü olarak var olabildikleri için barış yapmak imkânsız hale gelecektir. Eskiden düşmanı yenmek yeterli bir ceza olarak görülürken şimdi savaşın başlamasına neden olanların yargı önüne çıkarılması ile cezalandırma yapılmaktadır.[39] Schmitt tam da bu yüzden Versailles Anlaşmasının bir barış anlaşması olmadığını, barışın savaşın farklı şekillerde sürdürüldüğü bir süreç haline geldiğini söyler.[40] Artık savaş nedir barış nedir, hatta tarafsız olmak nedir bu sorulara cevap vermek oldukça zor hale gelmiştir. Tüm kavramların iç içe geçtiği bir zamanda barış bile artık savaşın farklı araçlarla sürdürülmesinden ibarettir. Barış denilen süreç ekonomi programı, hukuki değişiklikler, hükümetlerin değiştirilmesi, eğitim programlarının yenilenmesi vb. şeyleri de içeriyor ve yaşanan şeyler aslında hegemon devletin kendi ideolojik aygıtları yoluyla düşmanını, kendi varlığı içinde eriterek ortadan kaldırmasından ibaret bir şeye dönüştü. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, olumlu veya olumsuz, Almanya'ya yapılan şey de bundan ibaretti. Nazi Almanyası özelinde bu süreç bir şekilde kabul edilebilir olsa da örnekler bununla sınırlı kalmadı. Amerika Latin Amerika'dan Uzak Asya'ya, Afrika'dan Avrupa'ya uzanan tüm yerkürede aynı "barışı" dünyaya taşımaya devam etti. Tüm dünyaya düzen ve barış getirme gücünden yoksun bir iktidarın evrensel barış ve düzen kurma iddiasıyla mevcut düzenleri (diktatörlük bile olsa) yıkması geride yalnızca kaos ve anarşi bıraktı ve bırakmaya devam ediyor.

Kant, *perpetual peace* (sürekli barış) üzerine konuşurken savaşla barışın böylesine iç içe geçeceğini *(perpetual peace for perpetual war*/ sürekli barış

---

[39] Age. s. 34.

[40] FALK, Hjalmar. "Carl Schmitt and the Challenges of Interwar Internationalism. Against Weimar-Geneva-Versailles". **Global Intellectual History**, 2020, ss. 1-19. s.13.

için sürekli savaş) tahmin edememiştir.[41] Barışı sağlamak iddiası tek başına bir iktidar arzusu iken (*Pax Romana*, Roma şehrinin hiyerarşik üstünlüğüdür, *Pax Americana* ise Washington DC'nin) Amerika başta olmak üzere hegemon güçler savaşmaktan da hiç çekinmediler. Amaçlanan şey tüm dünyada savaşların ortadan kaldırılıp kalıcı bir barış (*perpetual peace*) sağlamaktı. Ancak dünyaya ihraç edilmeye çalışılan şey ne kadar iyi olursa olsun kaçınılmaz şekilde bir iktidar aracı olarak ortaya çıkacaktı. En ideal düzende bile, taraflardan birinin diğerine iyi ve doğru yolu göstermesinde en yumuşak haliyle bile olsa bir iktidar ilişkisi ortaya çıkıyorken, bir devletin başka bir devlete "iyi ve doğru"yu benimsetmeye çalışması aynı zamanda ciddi bir iktidar iddiasıdır. Schmitt'in tabiriyle dünyada savaşları yasaklama çabası bir dünya devrimini savunmaktır ve devrimler reformların aksine değiştirmek ve hatta yıkmak istedikleri dünyayla düşmanlık ilişkisi içerisindedirler.[42] Devrim, ne kadar iyi amaçlarla yapılsın, hatta iyi amaçlarla yapıldığı oranda düşmanlık doğurur. Çünkü "iyiyi" getirme iddiası, mevcut düzenin savunucularını kötülüğün savunucuları olarak kodlamak anlamına gelir. Daha başında kötü olarak kodlanmak da barışçıl dönüşümü imkânsızlaştıracaktır çünkü karşı taraf için dönüşümü kabul etmek aynı zamanda kendilerinin kötü olduğunu da kabul etmektir. Ortaya konulan sorunu çözmek için başvurulan çare, sorunun bizatihi kendisiydi. Üstelik, sorun eskiden en azından gerçek bir nedene dayanıyordu. Yeni düzende sorunun kaynağı çözüm, çözümün kaynağı da yine sorunun kendisidir. Eskiden amaçlanan şey için savaş yapılıyor, elde edilince de barış yapılıyordu ve sorun ortadan kalkıyordu. Liberal kısır döngüde ise, savaşları engellemek için sürekli barış arzulanıyor, sürekli barışı sağlamak için sürekli savaşlar yapılıyor ve yeni savaşları engellemek için yeni barış ve süreç devam eden bir sarmal halinde devam ediyor. Savaşlar artık bitmiyor. Savaştan sonra önce suçlular yargılanacak, sonra onları destekleyen halk yeniden eğitilecek, iyi kanunlar ve siyasal düzen kurulacak vb.[43] Üstelik Almanya'da olduğu gibi genelde bu kadar kısa da sürmüyor. Soğuk Savaş dönemi, savaş ve barışın iç içe geçtiği on yıllarca devam eden bir süreçti. Liberallerin bu sürekli barış arzusu, ABD

---

41 KOCHI Tarık. "Terror in the Name of Human Rights." **Melbourne Journal of International Law**, (2006b) 7(1), ss. 127-155. s. 135. Caranti Luigi. "Perpetual War for Perpetual Peace? Reflections on the Realist Critique of Kant's Project." **Journal of Human Rights**, vol. 5, no. 3, 2006, ss. 341-353.

42 SCHMITT Carl. **Political Theology II: The Myth of the Closure of Any Political Theology**. John Wiley & Sons, 2014. 125.

43 De BENOIST, 2013. s. 3.

hegemonyasının kurucu ötekisi Sovyetlerin de dengeye girmesiyle "özgürlük" arzusuna da evirildi. Bir yanda özgürlüğü yaymak için çabalayan Amerika ile diğer yanda eşit bir dünya kurmaya çalışan Sovyetler arasındaki mücadele, hiçbir zaman doğrudan çatışmaya dönüşmeyen ama asla da sona ermeyen bir savaşa dönüştü.

Bugün her ne kadar ortadan kalkmış olsa da 20. yüzyılda liberalizm kadar Sovyetler merkezli sol-sosyalist evrenselcilik de savaşların bu dönüşümünün önemli bir parçasıydı. Liberalizm gibi sol evrenselcilik de şiddetin mekansızlaşmasına neden oldu. Şiddet mekansal (toprağa bağlı, *tellurian*) iken her devlet kendi egemenlik alanında ortaya çıkan şiddetlerle baş edebiliyordu. Ama evrenselci değerler mekanların aşınmasına ve insanların kendi devletleri dışındaki başka devletlerle veya insanlarla değer aidiyeti kurmasına neden oldu. Nasıl eskiden dini gerekçelerle bir devlete müdahale edilebiliyor idiyse yeni dünyada da hem ABD hem de Sovyetler bir ülkenin düzenine, "evrensel değerleri" gerekçe gösterip, gerek o devlet içinde bu değerleri paylaşan insanları destekleyerek gerek de doğrudan müdahale ederek şiddeti bir başka ülkenin toprağına taşımaya başladılar. Burada düşmanlık toprak anlaşmazlığı gibi nedenlere dayanmıyordu. İşçi sınıfının düşmanı olarak burjuvazi mutlak bir düşman ve tarih, zaten sınıf savaşımlarının tarihi olarak her zaman mekansız ve zamansızdır. Bundan sonra da bu değerleri savunan insanlara düşen vazife, burjuvazi tamamen ortadan kaldırılıncaya kadar dünyanın her yerinde bu savaşı devam ettirmektir. Görüldüğü üzere sol evrenselcilik de tıpkı liberalizm gibi politik alanı ahlakileştiren, politik mücadeleyi iyi ile kötünün mücadelesine çeviren bir yaklaşıma sahip. Fayda kaynaklı çatışma o fayda elde edilince ya da elde edilemeyeceği anlaşılınca sona erer ama iyi ile kötünün mücadelesi ontolojik bir düşmanlığı varsaydığı için çatışmayı sürekli hale getirir.

Tüm yerkürede "evrensel" insan hakları, insanlık değerleri, ezilen sınıfların hakları, özgürlük veya eşitlik gibi değerlerin yayılması sürecinin kendisi de şüphelidir. Schmitt insanlık değerleri konseptinin, "*emperyalist yayılmacılığın ideolojik araçları*" olduğunu savunur.[44] Başka bir gezegenden gelecek bir saldırı olmadığı müddetçe dünya gezegeni içindeki aktörlere karşı kullanılacak insani değerler konsepti, belli güçlerin kendi ideolojik görüşleri doğrultusunda oluşturacakları kavramlardan öteye gidemeyecektir.

---

[44] SCHMITT Carl. **The Concept of the Political: Expanded Edition**. (çev. George Schwab), London: University of Chicago Press, 2008. s. 54.

Bir düşmanı insanlık dışı ilan etmek için ancak diğer tarafın, kimin insan olup kimin insan olmadığını belirleyecek bir pozisyonda olması gerekir.[45] Bu da insanlığa karşı suçları aslında hegemon güçlerin ortaya koydukları doğrulara karşı gelen aktörleri illegal ilan etmesine yarayacaktır.[46] Sovyetlere karşı savaşan Afgan "özgürlük savaşçılarının" Sovyetler yıkılıp yegâne güç olarak Amerika kalınca teröriste dönüşmesi ya da Sovyetlerin 68'de Çekoslovakya'yı işgal etmesi ironik örnekler olarak önümüzde durmaktadır.

Buraya kadar olan kısımda savaşların sistemin dışından sistemin içine nasıl taşındığını gördük. *Jus publicum Europaeum*'da savaş, olağanüstü bir hâl olarak olağan düzene ara verildiği, hukukun askıya alındığı anormal bir süreçti. Savaş belli bir zaman ve mekanda belli amaçlarla ve belli insanlar (ordular) arasında, belli araçlarla gerçekleşiyordu. Savaş bittikten sonra da barış yapılır ve devletler olağan duruma geri döner, hukuku yeniden işletir ve devletler bu yeni düzen içerisinde var olmaya devam ederlerdi. Savaşlar sistemin dışında yer alan olaylardı. 20. yüzyılda yaşanan dönüşümlerle beraber savaşlar sistemin dışından içine taşındı. Bunun en önemli nedeni tüm devletlerin üzerinde var olan evrensel insanlık değerlerinin mekân merkezli uluslararası düzeni aşındırması oldu. Amerika sadece kendi topraklarında yaşayan insanlarla ilgilenmiyor, evrensel insanlık değerleri için Vietnam'a asker çıkarıyor, Irak'a müdahale ediyor veya Küba'da muhalifleri silahlandırıyordu. Aynı şekilde Sovyetler de dünyanın her yerinde sosyalist devrim için şiddet ihraç ediyordu.

Devletlerin aşındığı ve şiddet tekelini yitirdiği bu çağda Schmitt'in altını önemle çizdiği gibi siyaset artık devlete bağlı bir şey değildir. Devletin siyaset ve diğer aktörler üzerindeki tekeli kaybolmuştur.[47] Bu yüzden politik şiddet devlet şiddetinden ibaret de değildir. Devlet ile devlet dışı unsurlar, sivil ile asker arasındaki farklılıklar ortadan kalkmış ve politika gibi hayatın her alanı da politik şiddetin ortaya çıktığı alanlara dönüşmüştür. Gelecek bölümde ilk olarak şiddetin mekansızlaşması ve zamansızlaşmasının diğer boyutu işlenecektir. Şimdiye kadar devlet merkezli dönüşümü ele aldık. Fakat bu sürecin diğer ayağı politik şiddetin kullanıcısı olarak modern insanın ve tabii ki ilerde işleyeceğimiz teröristin doğuşudur. Ancak altını önemle çizmek gerekir ki egemen ve modern insan arasında yaptığımız ayrım yal-

---

45 SCHMITT, 2006. s. 104.

46 SCHMITT, 2008. s. 57.

47 SCHMITT, 2014. s. 44.

nızca çalışmayı sistematize etmek için yapılmış bir ayrımdır. Modern insanlar hem yönetici hem vatandaş hem de şiddet yoluyla bu yeni devleti yaratan insanlardır aynı zamanda. Bu yüzden devletler ve insanlar arasındaki ilişki birbirinden ayrılmaz şekilde iç içe geçen bir ilişkidir.

B. Modern İnsanın Doğuşu

Leviathan'ın kapağında egemenin bedenini oluşturan insanlar ne anlatırlar bize? Bu soruya verilen ilk yanıt genellikle aynıdır. Ancak oluşan şey yalnızca egemen değil egemenin yaratıcısı olan özneler de egemenin yaratıcısı olarak tam o anda oluşmaktadırlar. Hobbes halkı devletin anlatısına dâhil ederek devleti teorileştirir.[48] Bu kökene koyma aynı zamanda geleneksel dünyada olmayan bir dönüşümü gerçekleştirerek tek tek insan teklerinin tüm varlıklarını (*çıplak yaşam/bear life, zoe/animal life*) da devletin varlığına dâhil etmiş[49] ve insanların tüm varlıklarıyla bir yandan politikanın nesnesi diğer yandan onun yaratıcısı olarak politik alana dâhil olacakları dönüşümün başlangıcını göstermiştir.

Modern zamanlarla beraber insan hayatı bir bütün olarak siyasetin konusu haline gelmeye başladı.[50] Kapitalizmin yükselmesiyle sınırların kalkması, özgürlük hareketleri, demokrasinin yaygınlaşması, kitle iletişim araçlarının insanları birbirine bağlaması ve toplumsal mobilizasyonla beraber geniş halk kitleleri politik alana dâhil olmaya başladı.[51] Bu tarihe kadar politika, çok dar bir çevreyi ilgilendiren, diğer insanların sadece vergi, savaş ya da hukuki uyuşmazlıklar durumlarında (eğer ağa, imam, papaz, vassal gibi toplumsal bir otorite uyuşmazlıkları çözmüyorsa) dâhil olabildiği bir alandı. Sıradan insanların politik bir özne olarak ortaya çıkması, politikanın devlet adamlarının işgal ettiği küçük politika adacıkları olmaktan çıkması ve sıradan insanların hayat sahasına doğru genişlemesi oldukça yeni bir olgudur. Bu süreç Löwith'in dediği gibi hayatın nötr alanlarının bile siyasallaştığı bir politik düzleme getirdi bizi.[52]

Modern zamanlardan önce politikanın devletle özdeş olduğunu söyleyebiliriz. Devlet denilen şey de esasında hakimiyet kurduğu alanların tüm kılcallarına yayılan, onu şekillendiren bir yapı değil; bu alan içinde kontrolüne

---

48 RUNCIMAN, 2016. s. 31.

49 AGAMBEN, 2001. s. 16.

50 STEWART Eric ve ROY Ariel D. "Subjectification." **Encyclopedia of Critical Psychology**, 2014, ss. 1876-1880.

51 KARDEŞ M. Ertan. **Yönsüzleşmiş Savaşlar**. 1. Baskı, İstanbul: Pinhan, 2019. s. 171.

52 AGAMBEN, 2001. s. 145.

imkân sağlayan küçük devlet adacıkları yaratan, bu adacıklar haricine ancak sorun çıktığı (isyan, suç işlenmesi) ve vergi toplacağı zaman çıkan bir mekanizma idi. Geniş halk kitleleri devletin parçası değil, devlet adacıklarında görevli olan devlet görevlilerinin konrol ettiği ve hatta büyük çoğunluğu bu görevlilerle karşı karşıya gelebilecekleri mekanların dışında yaşadıkları (köyler, taşra vb.) için kontrolün bile gerekli olmadığı unsurlardan ibarettiler. Modern zamanlarla beraber hem devlet tüm bu alanlara doğru genişledi hem de geniş halk kitleleri şehirlere göç etmeye ya da gazete, telgraf gibi iletişim kanalları sayesinde devletle karşı karşıya gelmeye başladılar.

Hayatın siyasallaşması olgusunu salt egemen iktidar ile onun şekillendirdiği özneler olarak algılamak ya da bunu tümüyle bir kötüye gidiş olarak görmek doğru değildir. Daha önce belirtildiği gibi modern zamanlarla beraber devlet siyaset üzerindeki tekelini yitirdi ve devlet=siyaset özdeşliği ortadan kalktı. Devrim hareketleri, işçi sınıfı, anarşistler, partizanlar ve hatta teröristler başta olmak üzere pek çok güç siyasi alanın yeni aktörleri haline geldiler. Artık en sıradan insan bile politik isteklere, hayallere sahip ve bazıları bu hayalleri gerçekleştirmek için şiddete başvurmaktan çekinmiyorlar. Kitlelerin politik özne haline gelmeye başlamasıyla devlet siyaset üzerindeki tekelini yitirdiği gibi politik şiddet (savaş) üzerindeki tekelini de yitirdi.[53] Önceki bölümde savaşların mekânsız ve zamansızlaşması ele alındı. Savaşlar iki ülke arasında, somut bir çıkar için, taraflar ateşkes ilan edinceye kadar yapılmıyor artık. İlk bölümde işlenen dönüşüme ek olarak politik şiddet artık sadece devletler arasında ortaya çıkan bir şey de değil. Devlet ile devrimci savaşçılar, partizanlar, terör örgütleri, kendi halkı (iç savaş) arasında da politik şiddet ortaya çıktığı gibi bu devlet dışı unsurların kendileri arasında da ortaya çıkıyor. Che Guavera Küba'da devrim yaptıktan sonra Küba'da kalmayıp başka ülkelerde de devrim mücadelesine girişiyor ve devrimci şiddeti başka ülkelere taşıyordu.

Bu bölümde devlet dışı unsurların nasıl politikleşerek politik şiddet ürettiği ele alındı. Son bölümde de bu politik şiddet üretici tipolojilerden biri olan terörist tipolojisi, insan haklarıyla ilişkisi ele alınacak. Terörist, partizan ve devrimci savaşçıdan farklı olarak, uluslararası hukukta da genel algıda da savaşçı değil suçlu, insanlık düşmanı ve *a priori* "kötü" görüldüğü için son bölüme geçmeden önce bu algıya imkân veren siyasetin ahlakileşmesi süreci ele alınacak.

---

[53] KARDEŞ, 2019. s. 114.

C. Depolitizasyon ve Hukukun Ahlakileşmesi

Düşünce tarihine şöyle bir göz attığımızda "A" ile "A olmayan (-A)" düalizminin insan düşüncesinin en temel kavram oluşturma mekaniği olduğunu söyleyebiliriz. Etikte iyi-kötü, estetikte güzel-çirkin, ekonomide kârlı-zararlı, ontolojide var-yok gibi kavramsal düalizmler ya da zıt ikilikler (*binary oppositions*) düşüncenin tüm alanlarını kaplar. Aristo'yu takip ederek bu düalist mekanizmayı ussal dünyanın ussal düşünce konseptleri diye niteleyip, bunlara olması gereken/ doğal olan bu diyerek yaklaşabiliriz ya da Derrida gibi bunu batı metafiziğinin sorunu olarak da değerlendirebiliriz. Ancak ne olursa olsun gerçek şu ki düalizm batı düşüncesinin, dolayısıyla da varlık dünyasının (ve onun izleyicisi olarak dünyamızın) üzerinde şekillendiği ana eksendir. Yukarıda örneklendiği gibi düşüncenin ana bölgelerini oluşturan alanlarda "A ile A olmayan" (iyi-kötü, karlı-zararlı, var-yok, güzel-çirkin) şeklindeki kavram setleri düşüncenin ortak konsensüsü olarak ortaya çıkmıştır. Bir ana bölge hariç: Politika. Tartışmasız şekilde diğerlerinden çok daha fazla insan düşüncesini meşgul eden bir şey olmasına rağmen politikanın yukarıda kastedilen anlamda kendine özgü kavram setlerine sahip olmadığını görüyoruz. Bunun nedeni üzerine düşünmek güç ve bu makalede bu güçlüğe girişilmeyecektir.

Schmitt siyasetin ne olduğu meselesi üzerine yaptığı analizlerde bu soruna (Schmitt'e göre sorun) değinerek politika için de ortak kavram setlerinin kabul edilmesi gerektiğini söyler. Politikanın dost-düşman zıt ikilikleri yoluyla ele alınması gerektiği iddiası tam olarak bu sorunu aşmaya dönük bir çabanın ürünüdür.[54] Dil'e getirilemeyenin düşünülemeyeceği varsayımından hareketle politikanın kendine özgü temel kavram setlerinden yoksun olması Schmitt'e göre "politik" düşünmeyi oldukça zorlaştırmaktadır. İmkansız değildir çünkü sabit kavramlar olmasa da kelime ve cümleler yoluyla "kavramların" daha kolay ve net gösterebileceği şeyler gösterilebilir. Ancak kavram setleri düşüncenin hangi odaklar merkezinde şekillenmesi gerektiğine ilişkin tutamaç vazifesi görürler. Tamamen boşlukta cümleleri kurmaya başlamak ile kavram setlerinden hareket ederek cümleleri kurma arasında fark vardır. İlkinde düşüncelerin içerisinde nelerin girip nelerin girmeyebileceğini denetleme imkânı yokken, ikinci durumda kavram setleri deniz feneri vazifesi görecekir.

---

[54] SCHMITT, 2008. s. 26.

Politik değerlendirmede "biz" ile "o"nu birbirinden ayıracak kavram setlerine sahip değilsek, biz ve o arasındaki ilişki üzerine düşünceyi ne ile şekillendireceğiz? Doğal olarak, elbette bilinçsiz şekilde, sahip olduğumuz diğer kavram setlerini ödünç alacağız. Biz yani "iyi" yani "güzel" olanlar, onlar yani "kötüler", "çirkinler".[55] Politikanın kendine özgü kavram setlerinden yoksun olması kişileri elde olan kavram setlerini kullanmaya zorlar. Elbette çoğu kişi için her halükarda bu kavram setleri birbirine geçecek ve karışacaktır. Ancak politika özelinde bu sorunun istisnalar dışında genel geçer bir hususiyet haline geldiğini söyleyebiliriz. Bu eksiklik nedeniyle politik düşüncenin sürekli diğer bir alan tarafından işgal edildiğine şahit oluruz. Etiğin, politik alanı istilası (politikanın iyi-kötü ikiliğinde algılanması) ise en sık yaşanan durumdur. Politik alanın ekonomi tarafından istilası (politik değerlendirmelerin kâr-zarar ikiliğine sıkışması) ise kapitalizmle beraber gelen ve yerleşip kalan bir unsurdur.[56]

Aynı olguya dair yukarıdaki bahsedilen düşünce alanlarından her biri için farklı bir bilgi türü elde edilir. Y olgusu ekonomik olarak karlı, etik olarak kötü olabilir, iyi olmayan bir şey güzel olabilir.[57] Ya da B etik olarak kötü ama ontolojik olarak "yok" olabilir. Bu yüzden doğal olarak bir alanda "değil" olan diğer alanda da "değil" olmak zorunda değildir. Bunları birbirine karıştırmak ise düşünceyi ve eylemi zaafiyete uğratır.[58] Bu yüzden değerlendirme yaparken ulaşacağımız yargının neye ilişkin olduğuna dikkat etmemiz, bir diğer alana ait değilleme ile diğer bir alanın değillemesini birbirine karıştırmamamız gerekir. Bu hatalı değerlendirme biçimlerinin en sık rastlanan örneği politik alan ile etik alanın birbiri içine geçmesidir. Politik "A değil" çoğunlukla etik "A değil" ile karıştırılır. Bu da politik "A" ile "A değil" ilişkisinin yapısını bozar. Bu ilişkiye dair algımızın bozulması ise bu ilişki üzerine gerçekleştireceğimiz hareketlere ve takınacağımız tutumlara zarar verir. Politik değerlendirmelerle görmezden gelinebilecek hususlar, yapılacak tavizler yoluyla varılacak uzlaşmalar; etik kavramlar kullanıldığında taraflar iyi ile kötü'ye dönüşeceği için imkânsız olabilir. Çünkü kötü, iyinin iletişim kurup uzlaşmaya varabileceği bir şey değildir.

---

55 Age. s. 27.

56 Age. s. 28.

57 WEBER Max. **From Max Weber: Essays in Sociology. Ed. ve Çev. H.H. Gerth and C. Wright Mills**. New York: Galaxy Book, 1958. s. 148.

58 Örneğin X şahsının para çalması örneğinde yaptığı eylem ekonomik olarak kârlı ancak etik açıdan kötüdür. Eğer alanları birbirine karıştırıp, etik değilleme ile ekonomik değillemeyi iç içe geçirirsek X şahsının elinde para olmasına rağmen, ekonomik olarak zararda olduğu gibi mantığa aykırı bir sonuca ulaşırız.

Politik karşıtın aynı zamanda etik açından da kötü olarak değerlendirilmesi sık rastlanan bir durumdur. Bu hatalı düşünme politik karşıtla ilişkiyi etik üzerinden kurmak sorununu doğuracaktır ve politik "A" ile "A değilin" ilişkisi, etik "A" ile "A değile" yani iyi ile kötünün mücadelesine dönüşecektir. Bu durum politik ilişkiye (karşıtlık ilişkisi olsa da) zarar vereceği gibi etik ilişkiye de zarar verir. Yani etik alanın politik alanı işgali kadar politik alanın etik alana hâkim olması durumu da ortaya çıkar. Politik düşmanın etiğin araçları ile kodlanması, düşmanı etik açıdan da kötü kılacağı için bu durum hem kendimize hem de karşımızdakine ilişkin etik algımızı bozar: "Biz daima iyiyiz onlar daima kötü". Ahlaki üstünlük duygusunun verdiği meşruiyet hissi, normal zamanda etiğin sağlıklı araçları ile yapıldığında onaylanmayacak eylemleri gerçekleştirmeye neden olur. Politik karşıt olunanın, etik açıdan iyi olduğu durumlar en az tersi durum kadar çoktur. Sağlıklı kavram setleriyle yapılacak analizde ise politik olarak faydalı da olsa etik açından kötü olan bir eylemden etik gerekçelerle kaçınılabilir.

Schmitt'in liberal ve sol universalist ideolojilere yönelttiği en temel eleştiri bu dost-düşman karşıtlığına ekonomi ve etik kavramlarla yaklaşarak politikayı imkânsız kılmalarıdır.[59] Bu anlamda Schmitt için sol evrenselcilik de liberalizm gibi depolitizasyon sürecinin parçasıdır. Marx'ın kendisi moral yüklü bir anlatı sunmamış olmasına rağmen politikayı bir ezen-ezilen ilişkisine dönüştürmesi sol mücadelenin ahlakileşmesini kaçınılmaz kılmıştı. Hegel'in saptamasında olduğu gibi efendi ile köle arasındaki negatif diyalektikte, "ezilen mutsuz bilincin" efendilere tepki olarak oluşturduğu ahlaki değerlerle mücadele etmesi kaçınılmazdır.[60] Bu yüzden işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki ilişki de iyi-kötü şeklindeki etik bir mücadeleye evrilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında kimlik (ırk, cinsiyet, cinsel tercih vb.) mücadelelerinin de yeni ezen-ezilen ilişkileri içerisinde bu ahlakileştici diskuru beslemeleri depolitizasyon ve daha sonra gerçekleşecek olan hukukun ahlakileşmesi sürecini güçlendiren dinamiklerdi.[61]

Politik düşmanın etik kavramlarla kodlanması özellikle kriz durumlarında görülen bir durumdur. Şiddetin ortaya çıktığı anlarda taraflar düşmanlarını etik yönden de kötü olarak algılarlar. Bu yüzden savaş anlarında politikanın normalden çok daha fazla etik işgale uğradığını söyleyebiliriz. I ve

---

59 SCHMITT, 2008. s. 61.

60 STEWART and ROY, s. 1878.

61 BROWN Wendy. **Politics out of History**. New Jersey: Princeton University Press, 2018. s. 38.

II. Dünya Savaşları bu etik işgalin en büyük tetikleticileri oldular. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra hukukun pozitivist yorumunun karşısına doğal hukukun (tabii yeni bir tarzda) yeniden çıkması ve insan hakları beyannamelerinin ilan edilip imzalanması ile hızlı bir şekilde egemenlerin iradelerinin üstünde evrensel etik değerlerin bulunduğunu kabul eden insan hakları yaklaşımları ortaya çıktı. Daha sonra başlayan soğuk savaş politik alanın asla yeniden tam olarak politikleşmesine izin vermedi. Klasik savaşların aksine soğuk savaş süresince, savaş ve barış içiçe geçtiği için taraflar sahip oldukları tüm değerleri etik anlamda olumlamaya başlayarak, normal zamanda etik açından nötr olan unsurları da etiğin alanına almaya başladılar. Bu süreçte insan hakları başta olmak üzere liberal dünyanın özgürlük, insanilik gibi pek çok değeri içeriği sorgulanamaz birer seküler din değerlerine dönüştüler. Demokrasi ve politikanın baskılandığı bu süreç, Kervégan'ın tanımlamasıyla "hukukun ahlakileştirildiği" bir zemin yarattı.[62]

Evrensel insan hakları ideolojisi tıpkı ekümenik dinler gibi dünyanın nasıl olması gerektiğine dönük bir projeksiyon sunar.[63] Hayatın daha iyi nasıl yaşanacağına ilişkin "inançları" olan aktörler bu iyi yaşamın tüm insanlık için gerçekleşmesini de arzu ederler. Ama bir yandan da bu insan hakları ancak ona inanmayı seçenlerin kabul edebileceği sübjektif moral değerlerdir.[64] Bu yüzden bunlara herkesin inanması mümkün olmadığı için kendi inançlarını yaymak isteyen güçlerle bu değerleri kabul etmeyenlerin orta çağdaki inanç savaşları gibi sona ermeyen bir şiddet üretecekleri açıktır.[65] İnsan haklarının geçerliliğine ilişkin bu sarsılmaz inanç (Hegel, Marx ya da Foucault'ya rağmen) ve tabii ki bu değerlerin aktif ya da pasif savaşın araçları olması, bunların eleştirilmesini ya da herhangi bir şekilde bunların hakkında tartışma açılmasını imkânsız kılıyorken diğer yandan bunlara herhangi bir karşı duruş sergileyenleri de gayrı-insanileştiriyor (dehumanize).[66] Hatta daha da ileri

---

62 KERVEGAN Jean-François. "Carl Schmitt ve Dünya Birliği." **Carl Schmitt'in Meydan Okuması,** editör Chantal Mouffe, 1. Baskı, İletişim, 2019. s. 91.

63 İnsan Hakları'nın küresel bir seküler din olarak ele alan bir çalışma için bkz: FERON Henri. "Human Rights and Faith: A 'World-Wide-Secular Religion'?" **Ethics and Global Politics**, vol. 7, no. 4, 2014, ss. 181-200.

64 De BENOIST Alain. **Beyond Human Rights: Defending Freedoms**. Arktos, 2011. s. 13.

65 "Bugün seküler ya da dini pek çok mesiyanik görüşün neden olduğu bir dünya iç savaşından bahsedebiliriz." KOCHI, 2006b, s. 152.

66 Meşhur cümlesiyle Hegel'in de altını çizdiği gibi tin ancak şimdinin tinidir, bilgi ancak şimdiye dairdir. Schmitt, Hegelin bu tespitine dayanarak liberalizmin tarihselliğinin altını çizer. Liberalizm, onun uzantısı olan insan hakları, özgürlük, insalık değerleri vb. evrensel etik değerleri (ya da Arendt'tin tabiriyle ebedi etik değerler) ne evrensel ne de ebedidir, yani zaman

giderek bazı durumlarda insan hakları dogmatiğinin kültürel ırkçılığın moral zemini haline gelebildiği bile söylenebilir.[67] Benoist, özellikle Amerikan halkında yaygın olan "terör psikolojisinin anlaşılamazlığına" dönük algının, Amerikan sisteminin en iyi, en özgür, en doğru sistem olduğuna ilişkin şaşmaz inançtan kaynaklandığını söyler[68]. Eğer bir kişi bile bu düzene saldırmak istiyorsa, bu kişi "normal" olamaz ancak hasta, deli ya da sapkın olabilir. Sahip oldukların sistemin en iyisi olduklarına dönük şaşmaz inanç, bu inancı paylaşmayanları gayrı-insanileştirme sürecini de beraberinde getirmektedir.

Carl Schmitt liberal anayasacılığın özünün normativist olduğunu söyler.[69] Politik erkin yasalarla tanımlanıp, sınırlarının çizilmesi liberal anayasacılığın asıl amacıdır. Politik iktidarın sınırlarının yasalarla çizilmesi, keyfiyeti önlemek için olumlu bir tavırdır. Ancak bu tavır politik öz'ün hukukileştirilmesini de beraberinde getirecektir. Uluslararası alanın evrensel etik değerler doğrultusunda hukukileştirilmesi savaşları belli oranda ceza hukukunun konusu haline getirmiştir (haklı savaş, terörizm vb). Uluslararası politik alanın iyi ile kötününün ya da suçlu ile polisin mücadele alanına dönüşmesi bu "iyi"yi korumak misyonunu üstlenen devletlerin hem moral hem de filli hemenonyasının da temelini oluşturur. Mücadelenin somut çıkar çatışmalarından değil fakat iyi ile kötünün mücadelesinden kaynaklanması da politik şiddetin sürekli hale gelmesine neden olacaktır. Zira sorun artık bir toprak parçasının işgali ya da barış anlaşması ile çözülebilecek bir şey değildir. Çünkü mutlak barış ancak kötü tamamen ortadan kaldırıldığında sağlanabilecektir.

---

ve mekan üstü değerler değildir. Liberalizm tarihin dar bir diliminde, belli bir bölgesinde ortaya çıkan ve insan hakları gibi önem ve faydaları inkar edilemeyecek değerler kadar sömürgeciliği, sınıf hiyerarşisini, eşitsizliği de beraberinde taşıyan tarihsel bir yansımadan ibarettir.

67 "Batılı bir insan hakları devletinin de herhangi bir rejim kadar saldırgan, ölümcül ve barbar olabileceği anlamına gelir. Bizim arzumuz hukukun arzusudur: ancak arzumuza ulaşıldıkça, hukuk büyük bir yasa koyucu veya ilke etrafında daha sıkı, tutarlı ve boşluksuz hale gelir, yabancılara karşı daha saldırgan olur ve bizden tereddütsüz ve kayıtsız bir saygı talep eder" DOUZINAS, 2018. s. 361.

Bu bağlamda Nazi rejiminde Yahudilerin *homo sacer* (öldürülmesi ne kutsal ne de ceza hukukunu ihlal eden lanetli insan) ilan edilip kamplara kapatılması ile Amerika'nın terörizm üzerinden benzer şekilde insanları *homo sacer* haline getirip Guantanamo ya da Ebu Gureyb'de tutması benzer akıl yürütmelerin ortaya koyduğu sonuçlardır. VAN MUNSTER Rens. "The War on Terrorism: When the Exception Becomes the Rule." **International Journal for the Semiotics of Law**, vol. 17, no. 2, 2004, ss. 141-153. s. 146.

68 De BENOIST, 2013. s. 63.

69 SCHEUERMAN William E. **Carl Schmitt: The End of Law**. Rowman & Littlefield, 1999. s. 74.

Özetle bir önceki bölümde anlattığımız hayatın siyasallaşması olgusuna 20. yüzyılın ikinci yarısında siyasetin, dolayısıyla da hayatın kendisinin ahlakileşmesi süreci eklendi. II. Dünya Savaşında sonra uluslararası alanda gerçek anlamda kabul görmeye başlanan evrensel etik değerler olan insan hakları, bugün politik alanı ama özellikle de uluslararası politik alanı ahlakileştirip, iyi-kötü savaşına dönüştürerek sistemi depolitize etmektedir. Nötr bir olguyu iyi diye niteleyip onu etik alana taşımak, savunulan bu olguya eleştiri getirebilecek ya da bu "iyi" değerleri benimsemeyecek olanları da kötü diye niteleme sonucunu doğurur. Aynı şekilde karşı taraf da aynı diskuru kullanarak kendilerini iyi, karşı tarafı kötü diye nitelemeye başlar. Bunun en büyük zararı ise uzlaşmayı imkânsız kılınmasıdır. Zira politik, ekonomik ya da toplumsal çıkar çatışmalarında orta yol bulunabilir ancak kötü ile uzlaşılmaz, kötü ile ancak ve ancak savaşılabilir. Şunu da eklemek gerekir ki iyi daima kötüyü beraberinde taşır. Bu yüzden bir yere iyiyi taşımak oraya kötünün tohumlarını da ekmek anlamına gelir. Bir sonraki bölümde evrensel iyinin evrensel kötüsü olarak terörist imgesini ve onun evrensel etik değerler olarak insan hakları ile olan ilişkisini inceleyeceğiz.

III. KÜRESEL TERÖRIZM

"Size korkunç bir son darbe vuracağız.
Bir düşmandan mahrum edeceğiz sizi"[70]

Çalışmanın bu bölümüne kadar politik şiddetin mekansızlaşması, süreklileşmesi ve genelleşmesi sürecini analiz ettik. Vestfalya düzeninin parçası olan ulus devlet niteliğini koruyarak evrensel bir düzen kurma iddiası imkânsız bir talepti. Küresel bir düzen ancak küresel bir devlet ve bu devletin küresel polisleri, mahkemeleri, okulları, iktidar araçları oluşturulabilirse mümkündür. Bu da ancak gelecekte tüm dünyayı tehdit eden ortak bir düşman ortaya çıkarsa ihtimal dâhilinde olabilir. Mekandan kopan düzen iddiası sadece daha büyük bir düzensizlik yaratır. Bir devlet kendi iç sınırlarında yeterince polise ve askere sahip değilse ortaya çıkacak şey nasıl iç savaşsa, küresel düzen iddialarını koruyacak yeterli polis yoksa ortaya çıkan şey bir "dünya iç savaşıdır".[71]

---

[70] Gorbaçov'un danışmanı Georgi Arbatov'un Amerikalılar için kurduğu cümle.

[71] Evrensel değerleri korumak iddiasıyla gerçekleştirilen müdahalelerden Irak, Afganistan, Suriye müdahalelerinin nasıl bir dünya iç savaşına döndüğü hala güncel örnekler olarak önümüzde durmaktadır. Evrensel değerleri korumak gerekçesiyle bu ülkelerdeki hükümetler devrildi. Ancak müdahale eden devletlerin burada düzeni sağlayacak polis gücü olmadığı için

20. yüzyılda önceki bölümlerde anlatılan dönüşümlerin sonucunda pek çok yeni tipte politik şiddet biçimi ortaya çıktı: Partizanlar, devrimci savaşçılar ve teröristler bunlardan ilk akla gelenler. Schmitt, savaşın değişen yapısı üzerine 1960'larda Partizan teorisini geliştirdi. Partizan, batıdaki düzenli ordulara karşı düzensiz şekilde savaşan kişilere verilen addır. Bu yapılar sivil asker karışık şekilde, araç olarak terörü kullanan, askeri ve sivil hedeflere yönelen yeni tipteki savaşçılardır. Schmitt partizan savaşçılarının belli bir toprağı savunma amaçları yüzünden (*tellurian*) onları yeni dünyanın *nomus*u için bir fırsat olarak görür.[72] Burada ele aldığımız küresel terörizm[73] ise partizan savaşından farklı olarak somut bir düşmana karşı belli bir toprağı koruyan bir şiddet formu değildir. Küresel terörizm, tek bir merkez tarafından yaratılan kürselleşme sürecinde ortadan kaldırılan tekilliklerin (türler, bireyler ya da kültürler) intikamıdır.[74] Kadir-i mutlak (*divine omnipotence*) ve mutlak ahlaki meşruiyet sahibi olan Batı, her Tanrı gibi kendi şeytanlarını yarattı, bu şeytanlara ihtiyaç da duydu.[75] Dost ve düşman arasındaki ayrım artık politik bir ayrım değildir. Schmittin benzetmesiyle iyiliğin tanrısı ile kötülüğün tanrısının savaş halinde olduğu sürekli bir savaş halidir.[76]

Savaşın mekansızlaşması durumunun en çarpıcı örneklerinden biri bu terörizm şiddetidir. Sovyetler ya da Amerika'nın kendi savundukları "evrensel" değerleri yaymak amacıyla şiddeti kendi toprakları dışına taşımaları sürecinin tepkisi kendisini terörizmle gösterdi. Amerika'nın Afganistan'a,

---

(olsaydı bile mümkün değildi aslında) ortaya çıkan kaos, şiddetin barajını tamamen serbest bıraktı. Küresel hegemon devletlere ve onların temsil ettiği evrensel değerlere karşı IŞID gibi El-Kaide gibi belirli bir toprak parçasına ait olmayan, dünyanın her yerinde şiddet üreten yapılar ortaya çıktı. Herkesin potansiyel bir şiddet üreticisi ve herkesin bu şiddetin hedefi haline geldiği sürekli, mekansız ve genelleşen bir şiddet ortaya çıktı.

72 SCHMITT, 2004. s.13.

Schmitt topraksız devrimci savaşçıya karşı belli bir toprağı savunan partizanın uluslararası alanda bir düzen için savunulabilir olduğunu savunur. Buna göre devrimci savaşı tüm dünyaya yaymaya çalışan Lenin'e (ya da Che) karşılık Mao'yu (ya da Castro) destekler. Çünkü Lenin için düşman evrensel ve her yerde farklı şekillerde tecessüm eden soyut bir varlık iken Mao belli bir toprağa bağlıdır ve düşmanı da o topraklarda karşı çıktığı kişilerdir.

73 Terörizm terimi bugün çok geniş bir kullanım alanına sahip olduğu için pek çok farklı türde şiddet hareketini kapsar. Biz burada küresel terörizmi ele almak suretiyle inceleme yapıyoruz. Bu yüzden burada anlatılanlar Hamas, PKK ya da IRA gibi terör örgütlerine değil EL-Kaide, IŞID ve Taliban gibi terör tartışmalarının esas konusu olan küresel terör örgütlerine ait analizlerdir. Ancak buna rağmen bu hatlar çok geçişken olduğu için bu analizler üzerinden diğer terör hareketlerine dair de done sunmaktadır.

74 BAUDRILLARD Jean. **The Spirit of Terrorism and Other Essays**. Verso Trade, 2013. s. 9.

75 Age. s. 7.

76 SCHMITT, 2014. s. 124.

Irak'a ya da diğer ülkelere taşıdığı evrenselci şiddet karşısında evrensel bir şiddet bulmuş oldu. Evrensel düzen kendi evrensel karşıtlarını yarattı ve bu karşıtlar bu düzenin üsleri olarak gördükleri her yerde düzene saldırmaya başladılar.[77] Klasik savaş konseptinde savaşlar olağan sistemin dışında, belli bir mekanda belli bir zaman dilimi içerisinde belli kişiler arasında olağanüstü hâle geçilerek gerçekleşir ve savaş bittikten sonra olağan düzene geri dönülürdü. Özetle savaşlar gayzer kuyuları gibi tarihin ilerleyişinde ara ara biriken enerjiyi boşaltan noktalardı. Ancak 20. yüzyıl ile beraber sistemin üzerine küresel bir tabaka geçirildi. Fakat sistem kendi şiddetini üretmeye devam etti. Dışarı çıkamayan bu enerji diğer boşluklardan dışarı çıkmaya başladı ve alanın tamamına yayılan ufak gayzer kuyuları ortaya çıktı. Şiddet artık sistemin her yerinde her zaman ortaya çıkmaya başladığı için olağanüstü hâl ile olağan durumunun iç içe geçtiği bir durum oluştu.

Terörist eylemin amacı, partizan saldırılarından farklı olarak saldırılan şey değildir. Partizan savaşında saldırılan unsur aynı zamanda hedef unsurdur. Ancak terörizmde saldırılan unsur çoğu zaman hedef unsur değildir. Bu bakımdan terör saldırısı aslında insan kaçırmaya benzer. Kaçırmak eyleminin konusu olan kişi asıl hedef değildir. Asıl hedef tehdit yoluyla bir şeyler elde etmektir.[78] Terörist eylemin asıl amacı da saldırılan şeye zarar vermek değil, bu verilen zarar yoluyla kamuoyunu şekillendirme ya da hükümetin politikalarına etki etme, korku ve infial uyandırıp, caydırıcılık yoluyla istediklerini elde etmektir.[79] Bu bakımdan 11 Eylül saldırılarının asıl zarar verdiği şey ikiz kuleler ve içerisindeki insanlar değildir. Asıl amaçlanan şey şiddetin, teröristlerin kendi topraklarından işgalci kuvvetin kalbine getirilmesidir. Bu sayede dünyanın diğer ucunda gerçekleşen şiddete karşı duyarsızlaşabilen toplumun kucağına şiddeti getirip bırakarak onları da bu şiddet sarmalının parçası yapmaktır.

Terörizm geleneksel savaş konseptinden farklı olarak barış zamanında ortaya çıkar. Bu yüzden savaş ile barış arasındaki ilişkiyi bulanıklaştıran bir

---

77 Burada şu durum da ortaya çıkıyor. Bu şiddet biçimini suçlu ve kötü olarak niteleyenler de bu hegemon güçler olduğunu unutmamak gerekir. Örneğin Temmuz 2005'te İngilterede gerçekleşen bombalı saldırıyı medya ve ana akım yorumcular terörizm diye kestirip attılar. Ancak o sırada İngiltere Irakta savaş halindeydi ve Irak'ı bombalıyordu. Bu saldırının da o savaşın bir parçası, bir karşı saldırı olduğu fikri çok az yorumcu tarafından dillendirilebildi. KOCHI, 2006a, s. 274.

78 De BENOIST, 2013. s. 71.

79 Age. s. 71.

şiddettir. Terörizmle mücadele savaş ya da partizanlarla mücadelede olduğu gibi salt bir askeri görev değildir, hatta çoğu zaman polisiye bir görevdir. Ancak yine de polislerin, bildiğimiz anlamda suça karşı mücadele ettikleri de söylenemez.[80] Savaş durumu, barış durumunda geçerli olan kuralların işlemediği bir alandır. Barış durumunda çok parçalılık demokrasi için ideal durumken savaş durumu birlik duygusunu gerektirir. Bu yüzden savaş zamanlarında gerekli olan şey güçlü bir liderin ve kadronun emirleri doğrultusunda hareket etmektir. Savaş zamanında eleştiri, politik uzlaşmazlık büyük sorunlar yaratacağı için ulusal planda depolitizasyon savaşın gerekliliklerinden biridir. Ancak savaş bitip olağan düzen tekrar kurulduğunda politikanın tekrar geri gelmesi gerekir. Terörizm ise savaş ile barışın sınırlarını, alanlarını belirsizleştiren bir tehdit olarak barış zamanını da (ki artık barış savaşı da içermektedir) belli oranda savaş haline benzettiği için olağan durumu da depolitize eder. Güvenlik endişesi ile özgürlük karşı karşıya geldiğinde güvenlik endişesi çoğunluk için baskın gelecektir. Bu yüzden terörizmle mücadelede korku sadece teröristler tarafından değil iktidarlar tarafından da haklı veya haksız olarak beslenir ve insanlar arasında güvenlik endişesi artar.[81] Güvenlik endişelerinin olduğu yerde de tıpkı savaş durumlarında olduğu gibi kamusal tartışmalar engellenir ve insanlar da bunu doğal görürler. Bu yüzden terörizmle mücadelenin, halkı depolitize etmenin yeni araçlarından birine dönüştüğünü söylemek de yerinde olacaktır.[82]

Terörizm, suç ile savaşın sınırlarının belirsizleştiği bir alanda ortaya çıkar. Suçtur çünkü terörist savaş hukukunun değil ceza hukukunun konusudur ama suçlulara karşı uygulanan hukuk teröristlere tam olarak uygulanmaz.[83] Terörizme yardım ettiği söylenen devletler "suçlu" olarak nitelenebilir, içerde ise terörizme yardım ettiği düşünülen kişiler "düşman" olarak

---

80 Age. 62.

81 Benzer bir durum uluslararası arenada da yaşanmaktadır. Soğuk savaş süresince Amerikan ideolojisinin meşruiyet sağlayıcısı olan büyük öteki Sovyetlerin ortadan kalkması ile Amerikan hegemonyasının moral zemini çatırdamaya başlamıştı. 11 Eylül sonrası terörizme karşı açılan küresel savaş Amerika'ya arzu ettiği büyük ötekiyi de vermiş oldu ve hegemonyasını tekrar tesis etmesi için moral meşruiyet sağladı.

82 De BENOIST, 2013. s. 85.

83 Günter Jacobs, "vatandaş ceza hukuku" ve "düşman ceza hukuku" olarak ortaya koyduğu ayrımda terörle mücadeleyi sıradan suçlu ile mücadeleden ayırmış, bu düşmana karşı yürütülen mücadelenin bir savaş olduğunu ve bu mücadelede olağan vatandaş hukukunun değil düşman ceza hukukunun uygulandığını savunmuştur. ROSENAU Henning. "Jakobs'un Düşman Ceza Hukuku Kavramı Hukukun Düşmanı." **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, vol. 57, no. 4, 2008, ss. 391-402. s. 396.

nitelenebilir.[84] Bundan dolayı terörist ne suçlu olarak sistemin içindedir ne de düşman olarak sistemin dışındadır.[85] Agamben'nin istisna hâline ilişkin tespitinde olduğu gibi terörist dışsallaştırma yoluyla içselleştirilen bir kişi olarak tam olarak istisna hâlinde yer alır.[86] Suçlu denilerek hukukun içine alınmıştır ancak düşman gibi davranılarak olağan hukukun dışına çıkarılmıştır. Bu yüzden terörizmle mücadele kanunları da bu melez aktörleri hedef alan melez kanunlardır.

Terörizmi olağan suçlardan ayıran unsurlardan biri de terörizmle mücadelenin yalnızca eylem düzeyinde değil niyet düzeyinde de gerçekleşmesidir.[87] Burada şu soru ortaya çıkıyor: Olağan suçlarda suç işleme niyetiyle mücadele edilmez mi? Evet edilir ancak bu mücadele suçun işleneceğine dair hiçbir emare yokken değil, suçun işleneceğine dair belli göstergeler ortaya çıktıktan sonra ortaya çıkar. Terörizmle mücadelede ise düşman somut olarak var olan bir kişi değildir, her an her yerde eyleme geçmeye hazır bir tehdit, bir korkudur.[88] Yani yalnızca A bölgesine yapılacak bir saldırı istihbaratı alındıktan sonra, bu eyleme geçmemiş niyete dönük tedbirler değildir söz konusu edilen. Ortada hiçbir gösterge olmadan da terörist saldırı tehlikesi mevcut ve muhtemeldir. Bu yüzden her an her yerde saldırması ihtimal dâhilinde olan teröriste karşı her an her yerde bunu engellemek için çabalayan bir güvenlik algısı ihtiyacı ortaya çıkar. Ayrıca diğer suçlulardan farklı olarak terörist somut bir suçlu olmadığı yani herkesin bir bakıma terörist olma ihtimal olduğu için muhtemel teröristin muhtemel eylemine karşı alınacak tedbirler de muhtemel teröristlere yani tüm topluma karşı alınır. Şüphesiz muhtemel teröristler daha dar bir gruba indirgenebilir (müslümanlar, komünistler vb) ve bu gruplara dönük ekstra önlemler de alınıyordur. Ancak yine de internet akışının denetimi, telefon dinlemeleri, kimlik kontrolleri, hak ve özgürlükleri sınırlayan düzenlemeler sadece belli grupları değil tüm toplumu hedef alan düzenlemelerdir. Bu terörle mücadele kanunları teröristleri hedef alsa da tüm toplumu etkileyen kanunlardır.86

---

84 PAYE, s. 226.

85 AGAMBEN Giorgio. **"İstisna Hali**", (çev. Kemal Atakay). Otonom Yayınları, İstanbul, 2006. s. 12.

86 AGAMBEN, 2001. s. 29.

87 De BENOIST, 2013. s. 85.

88 ROSENAU Henning. "Jakobs'un Düşman Ceza Hukuku Kavramı Hukukun Düşmanı." **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, vol. 57, no. 4, 2008. ss. 391-402. s. 399.

1. Olağanlaşmış Olağanüstü Hâl

Giriş bölümünde devletin varlığı ile istisna hâli (ya da doğa hâli) arasındaki kurucu ilişkiye değinmiştik. Tüm klasik doğa hali anlatılarında devletin kendisine karşı örgütlendiği doğa hali, gerçek bir güvensizlik ya da kaos ve savaş durumudur. Tehdit gerçektir ve gerçek olduğu için de ortadan kaldırılması ve olağan bir düzen kurulması mümkündür. Agamben bu istisna hâlinin artık farklılaştığını iddia eder. Terör ve bu terörün yarattığı "korku" üzerinden devletin kendisini yeniden anlamlandırdığını ve bu meşruiyet üzerinden yeni bir biçim kazanmaya başladığını savunur.[89] Küresel terörizmde şiddet tehdidi, savaş ya da olağanüstü hâl durumlarında olduğu gibi sistemin nadiren yaşanan patlama noktalarında ortaya çıkmaz. Terörizmin neden olduğu şiddet her an, her yerde ortaya çıkabilecek bir şiddettir. Terörizmde korku unsuru gerçek tehdit unsurundan farklıdır çünkü terörün asıl etkisi gerçekleştirdiği saldırılar değil bu saldırıların her an her yerde yinelenebileceğine dönük korkudur. Bu yüzden terör, klasik istisna hâllerinin aksine gerçek bir tehdit değil, nereden ne zaman geleceği belli olmayan, "*sürekli yeniden tanımlanan sanal bir düşman"* tarafından üretilen devamlı ve muhtemel bir tehdittir.[90]

Hobbesçu ya da Schmittyen anlamda korku, devlet öncesi ya da devletin kriz anlarından ortaya çıkan ve ancak o zamanlarda gündeme gelebilecek bir duygu iken, küresel terörizmin yaygınlaştığı çağda bu korku, sistemin olağan parçası haline gelmiştir. Terörist diğer düşmanlardan farklı olarak her an her yerde olabilen (*omnipresent*) bir düşmandır.[91] Hobbes, Schmitt ya da Machiavelli'de iktidarın kayıtsız yüceltilmesi tesadüf değildir. İnsanlar şiddet ve kaosun nefesini enselerinde hissettiklerinde ilk arzulayacakları şey kendilerini bu tehditlerden kurtaracak bir kahraman, tanrı ya da lider bulmaktır. Şiddet ya da şiddet korkusunun neden olduğu güvensizlik duygusu, o tehditler ortadan kalkıncaya kadar özgürlük arzusunu geri plana iter. Eğer şiddet *omnipresent* bir unsur olarak ortaya çıkarsa ne olacaktır? Sona ermeyen güvenlik tehditlerine karşı sonu gelmez güvenlik önlemleri ortaya çıkacak ve insanlar da buna gönüllü olarak boyun eğeceklerdir. Bu tehdit, klasik

---

89 AGAMBEN Giorgio. "Hukuk Devletinden Güvenlik Devletine, (çev. Haldun Bayrı)." **Medyascope**, 2019, https://medyascope.tv/2019/01/06/giorgio-agamben-hukuk-devletinden-guvenlik-devletine/ (10.11.2019).

90 PAYE Jean-Claude. **Hukuk Devletinin Sonu: Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele,** (Çev**.** Demet Lüküslü). 1. Baskı, İmge kitabevi, 2009. s. 15.

91 De BENOIST, 2013 s. 77.

olağanüstü hâl tehditlerinde olduğu gibi belli süreliğine hukukun kısmen veya tamamen askıya alınması suretiyle ortadan kaldırılabilecek bir tehdit de değildir. Terörizm uzun sürecek bir mücadeleyi gerektiren bir saldırıdır. Bu yüzden geleneksel, kısa süreli olağanüstü hâl tedbirleri bu problemin aşılmasına etkili olamamaktadır.[92] Olağanlaşmış şiddet, beraberinde olağanlaşmış istisna hâlini, olağanlaşmış olağanüstü hâli getirecektir. Olağanüstü zamanlar insanların, olağan zamanda kabul etmeyecekleri tedbir ve kısıtlamalara boyun eğdiği süreçlerdir. Olağanüstü durumlar ya da savaş düzeni, tehdit ortadan kalktığı zaman ortadan kalkar ve olağan düzen kurulur. Ancak küresel terörizmle savaş, olağanüstü hâlin olağan hâle içkin bir şeye dönüştüğü düzeni ortaya çıkarmaktadır.[93] Olağanlaşmış bu olağanüstü rejimde de tedbir ve sınırlandırmaların, terör tehdidinin sürekliliğine paralel olarak kalıcı hale gelme ihtimali söz konusudur.

Teröristler üniforma giymezler. Bu yüzden teröristler diğer insanlar gibi giyinip onlarla aynı işi yapabilir, aynı otobüse binip aynı yerde yemek yiyebilirler. Teröristin herkes gibi olabilmesi herkesi potansiyel bir teröriste dönüştürür.[94] Bu da iki önemli sonuç doğurur: İlk sonuç herkese muhtemel bir terörist gibi davranılmasıdır. Herkesin muhtemel düşman olduğu bir düzende hukukun da buna göre ayarlanması gerekir. Geleneksel düzende yalnızca savaş zamanlarında uygulanan olağanüstü hukuk yeni düzende, her an her yerde olan düşmana karşı her an her yerde olacak bir hukuka dönüşüyor. Eskiden savaş bittiğinde olağanüstü duruma özgü hukuk da sona ererken, bugün bazı yerlerde olağanüstü durumun olağanlaştığına şahit oluyoruz. Bu da aslında şiddetin hayatın her günkülüğüne sızması demek. Eskiden savaş politikanın başka araçlarla devamı iken artık savaş, olağan politikanın asli unsurlarından birine dönüşüyor. Eskiden barış ve savaş arasında kesin sınırlar varken bugün savaş durumu barışa içkin hale gelebiliyor.

Paye, terörle mücadelenin ceza hukuku üzerindeki dönüştürücü etkisine dikkat çekmektedir. Terörle mücadele bir yandan savaş benzeri bir faaliyet şeklinde sürdürülürken diğer yandan olağanüstü yönetim usulleri ile gerçekleştirilmeyip sistemin olağan işleyişi devam ettiririlmektedir. Bu esnada da

---

92 DEPENHEUER Otto."Verfassungstheoretische Überlegungen Zum Staatsnotstand. Rechtliche Antworten Auf Die Lagen Des Staates: Normal-, Spannungs- Und Ausnahmelagen." **Der Rechtsstaat in Zeiten Von Notstand Und Terrorabwehr**, editör: Arno Scherzberg Otto Depenheuer, Berlin: LIT Verlag, 2019. s. 23.

93 AGAMBEN, 2006. s. 11.

94 BAUDRILLARD, s. 20.

olağan durum hukuku ve özellikle ceza hukuku bu mücadele için değiştirilmektedir. Fakat terörle mücadele için getirilen bu yeni kanunlar sadece teröristleri değil diğer bireyleri de etkileyen kanunlardır.[95] Bu yüzden olağanüstü durumun olağan hale geldiği, savaş dönemi hukuku ile ceza hukukunun, dost ile düşmanın, istisna ile normun birbiri içine geçtiği bir süreç yaşanıyor.[96]

Agamben terörizmle mücadele ile birlikte Batıda, hukuk devletinin güvenlik devletine evrilmeye başladığı bir sürecin yaşandığına dikkat çekmektedir.[97] Bu yüzden bugün terörizm anayasal devletler için sadece bir tehdit değil varoluşsal bir probleme dönüşmüş bulunmaktadır.[98] Terörizmin her yerdeliğine karşı vatandaşların iletişimlerinin, hareket bilgilerinin, verilerinin sürekli denetim altında tutulması; ceza kanunlarının bu mücadele kapsamında dönüştürülmesi, her yanda silahlı polislerin nöbet tutması bu sürecin görünen yansımalarından sadece bazıları.[99] Bunun yanında ayrıca terörle mücadele toplumun örgütlenmesini de dönüştürmektedir.[100] Özellikle bireylerin apolitikleştirmesi bu dönüşümün en önemli yönlerinden birisidir.[101] Güvenlik tehdidinin yaşandığı durumlar acil ve etkili bir çözüm getirme gerekliliğini de beraberinde getirir. Bu da insanları bu sorunlar aşılıncaya kadar güvenliği sağlayan aktörleri eleştirmekten, demokratik tartışmalardan alıkoyar. Paye, terörizmle etkili mücadele adına yargının polisleri kontrol etme kapasitelerinin zayıflatıldığını, idari ve adli kontrolden kurtulan polisin "*devletin merkezi organı*" haline geldiğine dikkat çekiyor.[102] Calhoun da farklı bir perspektiften, olağanüstü durumların beraberinde insani müdahale ve yönetici (*managerial*) perspektifi getirdiğine işaret ediyor.[103] Terörizm tehdidi nedeniyle güçlenen yönetici perspektif, politik idarenin aksine sorunu depolitize eder. Bundan dolayı olağanüstü sorunların çözümü demokratik karar alma süreçlerine açık değildir.

---

95 PAYE, s. 21.

96 Van MUNSTER Rens. "The War on Terrorism: When the Exception Becomes the Rule." **International Journal for the Semiotics of Law**, vol. 17, no. 2, 2004, ss. 141-153. s.142.

97 AGAMBEN, 2019.

98 DEPENHEUER, s. 16.

99 Age. s. 24.

100 PAYE, s. 181. ve Calhoun Craig. "A World of Emergencies: Fear, Intervention, and the Limits of Cosmopolitan Order." **Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie**, vol. 41, no. 4, 2004, ss. 373-395. s. 389.

101 AGAMBEN, 2019.

102 PAYE, s. 181.

103 CALHOUN, s. 389.

Terörle mücadelenin olağanlaştırdığı bir diğer sorun da insanların ve devletin hukuki kesinlikten uzaklaşmasıdır.[104] Teröristin sıradan bir suçludan farklı olduğunu daha önce belirtmiştik. Mücadele edilme, öldürülebilme şekli olarak düşman konseptine yakınken sağ ele geçme durumlarından ceza hukuku uygulanmaktadır. Ancak sınırlar böyle keskin değildir. Yani yakalandığından da aynı anda hem suçlu hem de düşman olduğu düşünüldüğü için uygulanan kanunlarda hassasiyet gösterilmediği gibi, bu melez düşmana karşı olağan bir suçlu için getirilemeyecek melez kanunlar kabul edilmektedir ve bu kanunların bir kısmı tüm vatandaşlara da uygulanacak genel nitelikteki kanunlardır. Aktif bir düşmanın var olduğu korkusu da bu kanunları hem devlet nezdinde hem de vatandaşlar nezdinde meşrulaştırabilmektedir.

SONUÇ

Baudrillard batı aydınlanmacığılığının ciddi bir yanılgısının altını çiziyor: Batılı düşünürler iyi'nin her alana yayılmasının (bilim, teknoloji, demokrasi, insan hakları) kötüyü def edeceğine inandılar ve iyi ile kötünün beraber ilerlediğini anlayamadılar.[105] Dünyanın her yanına iyi taşınırken aynı anda kötünün de beraberinde götürüldüğü farkedilemedi.[106] Daha önce belirtildiği gibi neyin iyi neyin kötü olduğunu söylemek bile bir iktidar kurma biçimidir.[107] Evrensel değerlerin, Avrupa'nın kolonyal geçmişi üzerine inşaa edilen Amerikan hegemonyası ile kolkola benimsetilmeye çalışılması bu değerlerin bazı topluluklar tarafından Batı emperyalizminin iktidar araçları olarak görülmesine yol açtı. Doğal olarak iyi denilen bu değerlerle beraber hegemon güçlerin savunduğu tüm değerler, hegemonik iktidarla karşı karşıya gelenler tarafından "kötü" olarak görülmeye başlandı.

Kochi'nin incelikle tespit ettiği gibi bugün seküler ya da dini pek çok mesiyanik hareket arasında gerçekleşen bir dünya iç savaşı görüyoruz[108] ve çok

---

104 AGAMBEN, 2019. (Online Yazı).

105 BAUDRILLARD, s. 13.

106 Weber, "iyiden ancak iyilik, kötüden ancak kötülük gelir" safdilliğini eleştirerek insanlık tarihinin bunun tam tersini haklı çıkardığını belirtiyor. Tanrı, kadir-i mutlak ve iyi olmasına rağmen yarattığı dünyanın haksızlık, acı ve kötülük dolu olmasını bu durumun ilk sembolik örneği olarak sunuyor. WEBER, s.122.

107 SCHMITT Carl. **Die Tyrannei Der Werte**. 2. Baskı, Berlin: Duncker & Humblot, 1979. s.39.

108 İngiliz Savaş tarihçisi Sir Michael Howard, liberalların savaş algılarının derininde yatan fundemantalist dinselliğe dikkat çektikten sonra, Amerikanın her zaman bir ulus devletten çok seküler bir kiliseye ya da dev bir tarikata benzediği tespitini yapıyor. Amrikan'ın dış politikada kendisine biçtiği mesiyanik rol ve terörle mücadelede kullandığı söylemler düşünüldüğün-

açık ki bu sorun tarafları iyi-kötü ikilemine hapseden etik perspektif korunduğu sürece çözülemeyecektir.[109] Daha önce de belirtildiği gibi politik alana dönük etik bakış hem politik algıyı hem de etik algıyı bozar. Politik düşmana etik açıdan yaklaşılıp kötü olarak kodlandığında bu durum kendimize dönük algımızı "kötüye karşı iyi" olarak görmeye neden olacağı için hem kendimize dönük algımızı bozar hem de karşı taraf kötü olarak kodlandığı için onu sağlıklı şekilde değerlendirip onunla uzlaşma ya da mücadele etmeyi engeller. Bu yüzden yapılması gereken ilk şey politika ve hukuk alanını mistifiye eden etik yaklaşımdan sıyrılıp başta kendimiz olmak üzere tüm aktörleri gerçekçi şekilde tanımaktır.[110] Aksi taktirde insan hakları, terörün ortaya çıktığı ülkeler ve orada yaşayan insanlar tarafından modern emperyalizmin moral meşruiyeti olarak görülmekten kurtulamayacaktır.[111] Çatışan taraflar arasındaki ilişkiyi efendi-köle diyalektiğinden kurtarıp eşit ve bağımsız özneler olarak tanımak (*recognition*) sağlıklı bir kendilik ve öteki bilinci için zorunlu bir şarttır.[112] Aksi taktirde ezilen ya da "köle" konumunda olanlar bu konumlarından kurtulmak için kendi moral değerlerini yaratıp "efendilerle" sürekli bir mücadele ilişkisi içine girmeyi asla bırakmayacaklardır. Diğer yandan bu durum insan haklarını savunusu yapanların da kendi öz-bilinçlerine zarar verdiği için kendilerini mutlak haklı, karşı tarafı da deli, ruh hastası ya da sapkın olarak görmeye ve mevcut çatışma biçimini sürdürmeye devam edeceklerdir.

Üzerine düşünülmesi gereken bir diğer unsur da Schmitt'in mekansız bir düzenin mümkün olmadığı eleştirisidir. Evrensel insan hakları iddiası da bu çürük zemin üzerine inşa edilmektedir. Amerika ve Batılı devletler evrenselci değerler yoluyla dünyayı dönüştürmek amacını güdüyorlar ancak bunu yaparken de ortadan kalkan Vestfalya düzeninin parçası olan ulus-devletler olarak hareket ediyorlar.[113] Güvenlik ve koruma sorumluluğunu üstlendikleri

---

de, liberal barışın aslında teolojik bir barış ve hatta seküler bir mümkün cennet arzusu olduğunu dahi söyleyebiliriz. Fukuyama'nın tarihin sonu tezi, diğer tüm son tezleri gibi mümkün cenettelerin en iyisi tasavvurı değil miydi? De BENOIST, 2011. s. 36.

109 KOCHI, 2006b, s. 153.

110 Age. s. 154.

111 PAYE, s. 16.

112 KOCHI, 2006b, s. 145.

113 Weber, bir kişinin "memleket (native city) ya da anavatan yerine "sosyalizmin geleceği" ya da "uluslar arası barış" demesinin umulanın tam aksine bir sonuç doğuracağından bahsediyor ve bir anlamda Schmitt'in *nomos* tezlerini önceleyen fikirler ortaya koyuyor. Politikanın ana aracının şiddet olduğunu belirten Weber'e göre "ruhun kurtuluşu" vb. etik amaçlar için politikanın kullanılmasının, ortaya koyacağı şiddet nedeniyle bu şiddete muhatap olan nesiller için tam tersi bir sonuç doğuracağının altını çiziyor. WEBER, s. 120-129.

mekân, kendi devlet sınırları olmasına rağmen dünyanın farklı yerlerine evrensel değerleri ve bu değerleri sağlamak için gerekli şiddeti taşıyorlar.[114] Bu da bu bölgelerde, taşınan şiddet yüzünden ortaya çıkan kaos durumunda ortaya çıkacak karşı-şiddeti denetimsiz kılıyor ve orada yaşayan insanları güvensizlik içinde korumasız bırakıyor.[115] Buna ek olarak ortaya çıkan karşı şiddet, düşmanını kendi ülkesine müdahaleden caydırmak adına terör faaliyeti yoluyla batıya taşınıyor. Yarattığı yıkıma ek olarak bu karşı-şiddetin ortaya çıktığı yerlerde yaratılan korku ve güvensizlik nedeniyle demokrasi ve insan hakları değerleri zarar görüyor.

Ortaya çıkan bu karşı-şiddetin diğer bir sonucu ise düzensizlik ve sınırsız şiddetin ortaya çıktığı bu topraklarda yaşayan insanların, topraklarını terk ederek Batı'ya göç etmeye başlamasıdır. Egemen ulus devlet/ evrensel düzen gerilimi kendisini en çok bu noktada gösteriyor. Arendt'in göçmenlerin durumu üzerinden gözlemlediği gibi hegemon devletler bir yandan insanların doğuştan gelen ebedi-etik değerlere sahip olduğu düşüncesi üzerinden uluslararası faaliyet yürütüyor ama hakların korunması hususunda yalnızca kendi vatandaşlarının sorumluluğunu üstleniyorlar.[116] Özetle bu evrensel düzen her yerde hakim olsun ama insanlar da oldukları yerlerde kalsın isteniyor. Afganistan'a uzanmak isteniyor ama Afgan'ın kendilerine uzanması istenmiyor. Bu yüzden yürütülen uluslarası düzen çabası sonucu her türlü politik ve hukuki kimliğini kaybeden insanlar yani göçmenler insan haklarını evrenselliğine rağmen göç ettikleri yerde, ancak bir çeşit doğa hali statüsüyle (*state of nature*) bulunabilmektedirler.[117] Mevcut değerler bir yere ka-

---

[114] ISAAC Jeffrey C. "A New Guarantee on Earth: Hannah Arendt on Human Dignity and the Politics of Human Rights." **American Political Science Review**, vol. 90, no. 1, 1996, ss. 61-73. s. 63.

[115] Douzinas insan hakları ile ilgili önemli eserinde insan hakları düşüncesinin doğuşu ile ulusal egemenliğin doğuşu arasında bir nedensellik ilişkisi kurarak egemen devletin, insan hakları bildirgesi ile ortaya çıkan egemen insanın bir aynası olduğunu ifade ediyor. İnsan hakları insanlık adına ilan edilseler de ilan edenler politik bir topluluk ve onun yurttaşlarını esas alıyorlardı. Yurttaşları esas alan bu politik düşünce zemininden ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi uluslar arasında bir sınıf yaratılmasına neden oldu ve uluslar arasında hiyerarşik bir sınıf mekanizması kurulmasını sağladı. Bu yüzden insan hakları düşüncesini ortaya çıkaran süreç ile soykırımları, etnik temizlikleri ve sömürgeciliği ortaya çıkaran süreç aynıdır. Evrensel insan hakları değerleri ile bu değerleri ortaya koyan "belli" bazı ulusların bu değerleri yayma çabalarının olası sonuçlarını göz ardı etmemek gerekir. DOUZINAS, 2018. s. 119-126.

[116] "... insan ve yurttaş arasındaki ayrım modern hukukun başlıca karakteristiği"(dir). Age. s. 124.

[117] ARENDT Hannah. **The Origins of Totalitarianism**. New York: Harcourt Brace & Company, 1973. s. 345.

dar bu göçmenlere koruma sağlayabilecek güce sahip olsa da batmaya terk edilen göçmen botlarından yükselen ırkçı partilere kadar pek çok gösterge bu zeminin bazı ülkelerde ciddi şekilde sallandığını göstermektedir. Schmitt'in çok erken bir tarihte işaret ettiği bu mekan-düzen geriliminin yıkıcı sonuçları bugün kendisini terörizm ve göçmenlik üzerinden ortaya koyuyor ve başladığı yere geri dönüp evrensel değerlere zarar vermeye başlıyor. Bu çalışmadada da eleştirilen şey insan haklarının içeriği değil bu değerlerin, politik gerçeklik gözetilmeden, evrensel değerler olduğu iddiasıyla hareket edilmesidir. Bu yüzden Schmitt'in bahsettiği düzen-mekan ilişkisi üzerine yeniden düşünmek ve Arendt'in işaret ettiği insan haklarını evrensel-etik değerler olarak görmeyi bırakıp bunların ulus-devlette yerine getirikleri tarihi ve politik işlevlerine odaklanılması gerekmektedir.[118] Evrensel değerler-ulus devlet çelişkisi görmezden gelindiği sürece evrensel değerlerin gerçek anlamda evrensel olabilmesi mümkün olmayacağı gibi[119] bu değerlerin emperyal arzuların aracı olarak kullanılmasının yarattığı dini fundamentalizm, batı düşmanlığı, terörizm gibi sorunlar da anlaşılamayacaktır.

---

[118] AGAMBEN, 2001. s. 153.

[119] KARDEŞ M. Ertan. **Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı**. 1. Baskı, İstanbul: İletişim, 2015. s. 207.

KAYNAKÇA

AGAMBEN Giorgio. "Hukuk Devletinden Güvenlik Devletine, (Çev. Haldun Bayrı)." **Medyascope**, 2019, https://medyascope.tv/2019/01/06/giorgio-agamben-hukuk-devletinden-guvenlik-devletine/ (10.11.2019).

AGAMBEN Giorgio. **İstisna Hali,** (çev. Kemal Atakay). Otonom Yayınları, İstanbul, 2006.

AGAMBEN Giorgio. **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, (Çev. İsmail Türkmen)**. Ayrıntı yayınları, 2001.

ARENDT Hannah. **The Origins of Totalitarianism**. New York: Harcourt Brace & Company, 1973.

BAUDRILLARD Jean. **The Spirit of Terrorism and Other Essays**. Verso Trade, 2013.

BROWN Wendy. **Politics out of History**. New Jersey: Princeton University Press, 2018.

CALHOUN Craig. "A World of Emergencies: Fear, Intervention, and the Limits of Cosmopolitan Order." **Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie**, vol. 41, no. 4, 2004, ss. 373-395.

CARANTI Luigi. "Perpetual War for Perpetual Peace? Reflections on the Realist Critique of Kant's Project." **Journal of Human Rights**, vol. 5, no. 3, 2006, ss. 341-353.

CITRON Rodger D. "The Nuremberg Trials and American Jurisprudence: The Decline of Legal Realism, The Revival of Natural Law, and the Development of Legal Process Theory." **Michigan State Law Review**. vol. 2, 2006, ss. 385-410.

De BENOIST Alain. **Beyond Human Rights: Defending Freedoms**. Arktos, 2011.

De BENOIST Alain. **Carl Schmitt Today: Terrorism, Justv War, and the State of Emergency**. Arktos. 2013.

DEPENHEUER Otto. "Verfassungstheoretische Überlegungen Zum Staatsnotstand. Rechtliche Antworten Auf Die Lagen Des Staates: Normal-, Spannungs- Und Ausnahmelagen." **Der Rechtsstaat in Zeiten Von Notstand Und Terrorabwehr**. Editör: Arno Scherzberg Otto Depenheuer, Berlin: LIT Verlag, 2019.

DOUZINAS Costas. **İnsan Haklarının Sonu,** (çev. K. Akbaş ve U. D. Tuna). 1. Baskı, Ankara: Dipnot, 2018.

FALK, Hjalmar. "Carl Schmitt and the Challenges of Interwar Internationalism. Against Weimar-Geneva-Versailles". **Global Intellectual History**, 2020. ss. 1-19

FERON Henri. "Human Rights and Faith: A 'World-Wide-Secular Religion'?" **Ethics and Global Politics**, vol. 7, no. 4, 2014, ss. 181-200.

GROSS Leo. "The Peace of Westphalia, 1648-1948." **American Journal of International Law**, vol. 42, no. 1, 1948, ss. 20-41.

ISAAC Jeffrey C. "A New Guarantee on Earth: Hannah Arendt on Human Dignity and the Politics of Human Rights." **American Political Science Review**, vol. 90, no. 1, 1996, ss. 61-73.

KARDEŞ M. Ertan. **Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı**. 1. Baskı, İstanbul: İletişim, 2015.

KARDEŞ M. Ertan. **Yönsüzleşmiş Savaşlar**. 1. Baskı, İstanbul: Pinhan, 2019.

KERVEGAN Jean-François. "Carl Schmitt ve Dünya Birliği." **Carl Schmitt'in Meydan Okuması**, Editör: Chantal Mouffe, 1. Baskı, İletişim, 2019.

KOCHI Tarık. "The Partisan: Carl Schmitt and Terrorism." **Law and Critique**, vol. 17, no. 3, (2006a), ss. 267-295.

KOCHI Tarık. "Terror in the Name of Human Rights." **Melbourne Journal of International Law**, (2006b) 7(1), ss. 127-155.

KOSKENNIEMI Martti. "Carl Schmitt and International Law." **The Oxford Handbook of Carl Schmitt,** 2016.

KUNZ Josef L. "Bellum Justum and Bellum Legale." **American Journal of International Law**, vol. 45, no. 3, 1951, ss. 528-534.

MAIRET Gerard. "Padovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu." **Devlet Kuramı,** editör: Cemal Bali Akal, Dost, 2013, ss. 215-245.

ÖZCAN Mehmet Tevfik. **Modern Toplum ve Hukuk Devleti: Hukuk Devletinin Toplumsal Koşullari Üzerine; Bir Deneme**. 2. Baskı, İstanbul: On Iki Levha Yayıncılık, 2008.

ÖZENÇ Berke. **Hukuk Devleti- Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi**. 2. Baskı, İstanbul: İletişim, 2016.

PAYE Jean-Claude. **Hukuk Devletinin Sonu: Olağanüstü Hâlden Diktatörlüğe Terörle Mücadele,** (çev. Demet Lüküslü). 1. Baskı, Ankara: İmge kitabevi, 2009.

ROSENAU Henning. "Jakobs'un Düşman Ceza Hukuku Kavramı Hukukun Düşmanı." **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, vol. 57, no. 4, 2008, ss. 391-402.

RUNCIMAN David. **Politika,** (Çev. A. Ceren Altunkanat). 1. Baskı, İstanbul: Demingo, 2016.

SCHEUERMAN William E. **Carl Schmitt: The End of Law**. Rowman & Littlefield, 1999.

SCHMITT Carl. **The Concept of the Political: Expanded Edition**. (çev. George Schwab), London: University of Chicago Press, 2008.

SCHMITT Carl. **Die Tyrannei Der Werte**. 2. Baskı, Berlin: Duncker & Humblot, 1979.

SCHMITT Carl. **Die Wendung Zum Diskriminierenden Kriegsbegriff**. 3. Baskı, Duncker und Humblot, 2003.

SCHMITT Carl. **The Nomos of the Earth**. 1. Baskı, New York: Telos Press, 2006.

SCHMITT Carl. **Political Theology II: The Myth of the Closure of Any Political Theology**. John Wiley & Sons, 2014.

SCHMITT Carl. **The Theory of the Partisan**, (çev. A.C. Goodson). 1. Baskı, Michigan State University Press, 2004.

STEWART Eric ve Roy Ariel D. "Subjectification." **Encyclopedia of Critical Psychology**, 2014, ss. 1876-1880.

THOMSEN Jacob Als. "Carl Schmitt-the Hobbesian of the 20th Century?" **Social Thought & Research**, vol. 20, no. 1/2, 1997, ss. 5-28.

ULMEN G. L. "Translator's Introduction." **The Nomos of the Earth**, 1. Baskı, Telos Press Publishing, 2006.

VAN MUNSTER Rens. "The War on Terrorism: When the Exception Becomes the Rule." **International Journal for the Semiotics of Law**, vol. 17, no. 2, 2004, ss. 141-153.

VINX Lars. "Carl Schmitt." **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, 2019. https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=schmitt, (Erişim Tarihi: 10.08.2020)

WEBER Max. **From Max Weber: Essays in Sociology.** Ed. ve Çev. H.H. Gerth ve C. Wright Mills. New York: Galaxy Book, 1958.